

Raija Gould
Mervi Takala
Bo Lundqvist

Varhaiseläkkeelle hakeutuminen ja sen vaihtoehdot

ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tutkimuksia 1992:1

Raija Gould
Mervi Takala
Bo Lundqvist

Varhaiseläkkeelle hakeutuminen ja sen vaihtoehdot

ISBN 952 - 9639 - 07 - 4

HAKAPAINO OY, HELSINKI 1992

SISÄLLYSLUETTELO

Taulukkoluetelo	4
Kuvaluettelo	4
1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUSAINEISTO	6
2.1 Otos ja aineisto	6
2.2 Vastaajajoukon kuvaus	7
Työssäkäynti	7
Ammattijakauma	8
Työssäolo vuosina 1977 – 90	9
Työaikamuoto	10
Työkyky	10
Työn raskaus	11
Työn vaihtaminen	11
3 ELÄKKEELLE HAKEUTUMINEN	12
3.1 Ketkä haluavat eläkkeelle?	12
3.2 Miksi eläkkeelle halutaan?	18
4 TYÖSSÄ JATKAMINEN	23
4.1 Mikä saisi jatkamaan työssä?	23
4.2 Eläkkeen määrän merkitys työn jatkamiselle	25
5 VAIHTOEHDOT TYÖTTÖMYYSTILANTEESSA JA TYÖKYVYN HEIKENTYESSÄ	29
5.1 Mitä tekisi jos joutuisi työttömäksi?	30
5.2 Mitä tekisi jos työkyky heikkenisi?	33
6 YHTEENVETO	36
KIRJALLISUUS	40
LIITE: Kyselylomake	41

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Vastanneiden ikä ja sukupuoli	7
Taulukko 2.	Työssäkäynti	8
Taulukko 3.	Ammattijakauma	9
Taulukko 4.	Työaikamuoto	10
Taulukko 5.	Itsearvioitu työkyky iän mukaan	11
Taulukko 6.	Eläkkeen harkitseminen ikä- ja sukupuoliryhmittäin	13
Taulukko 7.	Tärkein ennenaikaiselle eläkkeelle haluamisen syy	22
Taulukko 8.	Eläkkeen määrän tärkeys eläkkeen hakemista harkittaessa	27
Taulukko 9.	Paras vaihtoehto työttömyystilanteessa	32
Taulukko10.	Paras vaihtoehto työkyvyn heikentyessä	35

Kuvaluettelo

Kuva 1.	Perusjoukon osuus väestöstä	6
Kuva 2.	Eläkkeen harkitseminen ammattiryhmittäin .	14
Kuva 3.	Eläkkeen harkitseminen ja työttömyys v. 1990 tai kyselyhetkellä	16
Kuva 4.	Eläkkeen harkitseminen ja työn raskaus	17
Kuva 5.	Eläkkeen harkitseminen ja työkyky	18
Kuva 6.	Ennenaikaiselle eläkkeelle haluamisen syyt	20
Kuva 7.	Seikat, jotka saisivat jatkamaan työssä ja siirtämään eläkkeelle lähtemistä tuonemmaksi	24
Kuva 8.	Eläkkeen hakemista harkinneiden halu jatkaa työtä, mikäli eläke siten suurensi	28
Kuva 9.	Työn jatkamishalu mikäli eläke kasvaisi, eläkkeen hakemisen mukaan	29
Kuva10.	Työttömyystilanteen vaihtoehdot	31
Kuva11.	Vaihtoehdot työkyvyn heikentyessä	34

1 JOHDANTO

Vastikään mietintönsä jättäneen Eläkekomitea 1990:n tehtävänä oli selvittää, miten erityisesti varhaiseläkejärjestelmiä kehittämällä edistettäisiin ikääntyneiden työntekijöiden mahdollisuuksia osallistua työhön nykyistä paremmin ja siirtää eläkkeelle lähtöä myöhemmäksi. Erilaisten toimenpiteiden avulla toivotaan voitavan siirtää keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää nykyisestä 58 vuodesta kolmella vuodella vuoteen 2020 mennessä.

Komitea ehdottaa muutoksia muun muassa eläkepalkan laskentaan, eläkkeen karttumisnopeuteen, eläkkeen karttumiseen koulutusajalta sekä työkyvyttömyyseläkkeen, yksilöllisen varhaiseläkkeen ja osa-aika-eläkkeen määräytymiseen. Komitea ehdottaa myös työttömyyseläkkeen lakkauttamista.

Tämän kyselyn ensisijaisena tavoitteena on arvioida sitä, miten kiinnostuneita ikääntyneet työntekijät ovat kahdesta komitean ehdotuksesta, takuueläkkeestä ja karttuman korotuksesta. Nämä molemmat komitean ehdotukset liittyvät tilanteeseen, jossa työntekoa jatketaan eläkkeelle siirtymisen vaihtoehtona.

Takuueläkeoikeus merkitsisi takuita siitä, että työnteon jatkaminen ei vaikuta alentavasti eläketasoon, vaikka palkka alenisi. Karttuman korotus merkitsisi sitä, että jos työntekijä jatkaa työtään 55 vuoden täyttämisen jälkeen, korotettaisiin yksityisen sektorin työeläkkeen karttumisnopeus nykyisestä 1,5 prosentista 2 prosenttiin vuodessa ja jos työtä jatketaan vielä 60 vuoden täyttämisen jälkeen, karttumisnopeus nousisi 2,5 prosenttiin.

Tässä raportissa on pyritty selvittämään vaihtoehtoja kokoaikaiselle eläkkeelle siirtymiselle, myös muita kuin komitean ehdottamia. Raportissa tarkastellaan myös ylipäänsä eläkkeelle haluamista ja erityisesti taloudellisten tekijöiden merkitystä siinä. Lisäksi tarkastellaan työssä jatkamiseen kannustavia seikkoja.

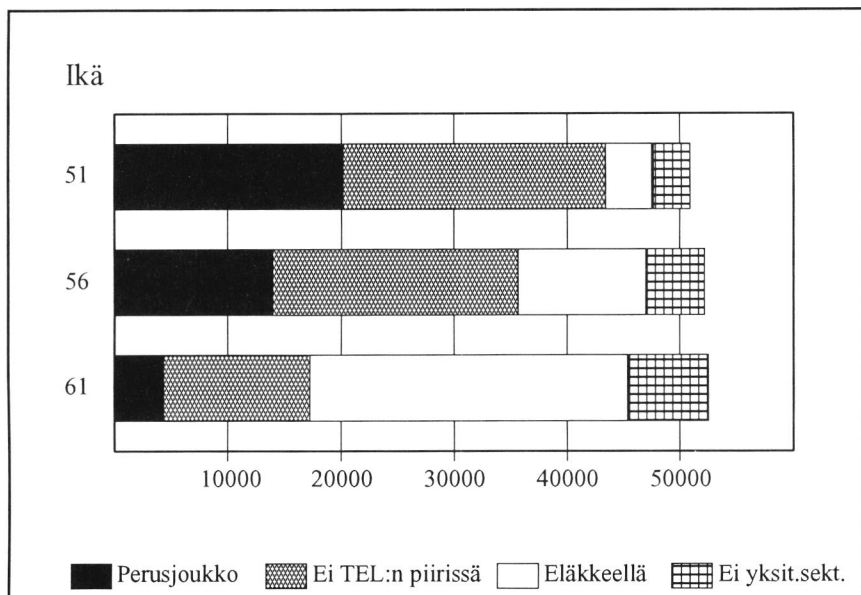
2 TUTKIMUSAINEISTO

2.1 Otos ja aineisto

Tutkimusaineistoon valittiin pitkään työssä olleita työntekijöitä. Perusjoukkoon kuuluivat 1930, 1935 ja 1940 syntyneet henkilöt, joilla oli TEL-työsuhde vuosina 1989 ja 1990 ja vuoden 1976 jälkeen TEL-työsuhde-aikaa vähintään 60 kuukautta ja jotka eivät olleet eläkkeellä. Tutkimus-
hetkellä otokseen kuuluvat henkilöt olivat siis 51-, 56- ja 61-vuotiaita.

Tutkittuihin ikäluokkiin kuuluu jokaiseen runsaat 50000 henkilöä (kuva 1). Noin 10 prosenttia näihin ikäluokkiin kuuluvista ei ole lainkaan kartuttanut yksityisen sektorin eläketurvaa. Eläketurvaa kartuttaneista kolmannes oli eläkkeellä, 61-vuotiaista eläkkeellä oli jo yli 60 prosenttia. Perusjoukkoon kuuluu siten näiden ikäluokkien väestöstä joka neljäs: 51-vuotiaista 40 %, 56-vuotiaista 27 % ja 61-vuotiaista vain 8 %.

Kuva 1. Perusjoukon osuus väestöstä

Taulukko 1. Vastanneiden ikä ja sukupuoli

Ikä	Miehet	Naiset	Kaikki
51	182	152	334
56	150	141	291
61	39	29	68
Kaikki	371	322	693

Otos poimittiin Eläketurvakeskuksen työsuhderekisteristä systemaattisella otannalla. Otoksen koko on 1084 henkilöä.

Aineisto kerättiin postikyselynä vuodenvaihteessa 1991 – 92. 64 % otokseen kuuluneista vastasi kyselyyn. Miesten ja naisten välillä ei ole eroja vastausprosentissa. Ikäryhmien välillä oli vastaushalukkuudessa vähäisiä eroja: kahden vanhemman ryhmän vastausprosentit (68 % ja 69 %) ovat hieman korkeampia kuin nuorimman vastaajaryhmän (60 %).

2.2 Vastaajajoukon kuvaus

Työssäkäynti

Neljä viidestä vastaajasta on kokoaikaisessa työssä, miehistä hieman useampi kuin naisista. Naisista 11 % työskentelee osa-aikaisesti. Osa-aikatyötä tekevien naisten osuus kasvaa vanhemmissa ikäryhmissä siten, että 61-vuotiaista naisista 17 % tekee osa-aikatyötä. Miehet ovat harvemmin osa-aikaisessa työsuhhteessa (taulukko 2).

Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan naisilla osa-aikatyö on yleisempää (12 %) kuin miehillä (3 %) myös silloin kun tarkastellaan kaikkia 15 vuotta täyttäneitä palkansaajia (Lehto 1988, 117).

Tämän selvityksen vastaajista on työttömänä tai palkattomalla pakkolomalla 9 %, naisten ja miesten osuus on samansuuruinen. Tilastokes-

Taulukko 2. Työssäkäynti

	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Työssä kokoaikaisesti	85	77	81
Työssä osa-aikaisesti	2	11	6
Pitkäaikaisella sairauslomalla tai poissa muun syyn takia	4	3	4
Työtön tai palkattomalla pakkolomalla	8	9	9
Kaikki	100	100	100
Lukumäärä	369	322	691

kuksen työvoimatiedustelun mukaan joulukuussa 1991 oli 50 – 64-vuotiaiden työttömyysaste 11 %, joten tämän kyselyn TEL työntekijöiden työttömyysaste on hieman keskimääräistä alhaisempi. Tosin tämän kyselyn vanhemmista, 61-vuotiaista miehistä peräti 18 % on työttömänä tai pakkolomalla.

Ammattijakauma

Suurimmat ammattiryhmät vastaajilla ovat teollisen työn, hallinto- ja toimistotyön, kaupallisen työn sekä teknisen, tieteellisen, lainopillisen, humanistisen ja taiteellisen työn ryhmät. Tarkasteltaessa ammattijakaumaa on hyvä muistaa, että otokseen valittiin mukaan vain sellaisia työntekijöitä, joilla on pitkä TEL-työura. Aineistosta puuttuu siis koko yrittäjäväestö, LEL-alat (rakennus-, maatalous-, metsä- ja satama-alan työt) sekä monet julkiselle sektorille tyypilliset ammatit, kuten hoito- ja opetusalan ammatit.

Naisten ja miesten ammattijakaumat poikkeavat toisistaan. Naiset ovat useammin hallinto- ja toimistotyössä sekä kaupallisessa työssä, miehet taas tekevät useammin teollista työtä ja teknistä tai tieteellistä työtä. Tässä selvityksessä naisten yleisimmät ammatit ovat myyjä, toimistotyöntekijä, siivooja, kirjanpitäjä, ompelija, pankkitoimihenkilö. Miesten yleisimmät ammatit ovat liikeyrityksen tai järjestön johtaja, työnjohtaja, autonkuljettaja, teknikko, koneenasentaja ja -huoltaja, levyseppä.

Taulukko 3. Ammattijakauma

Ammattiryhmä	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Tekninen, tieteellinen ym. työ	19	2	11
Terveystenhoito, sosiaalialan työ	2	6	4
Hallinto- ja toimistotyö	20	35	27
Kaupallinen työ	10	16	13
Maa- ja metsätaloustyö	1	1	1
Kuljetus- ja liikennetyö	6	2	4
Kaivos- ja rakennustyö	3	1	2
Teollinen työ	36	24	30
Palvelutyö	4	14	8
Kaikki	100	100	100
Lukumäärä	340	301	641
Tieto puuttuu	31	21	52

Täsmällistä kuvaa ammattijakaumasta haittaa se yksityiskohta, että yllättävän moni vastaajista jätti ammattinsa kokonaan mainitsematta. Vastaamatta jätti kaikkiaan 52 henkeä, joista 31 on miehiä ja 21 naisia. Mitään selkeitä syytä tähän 'katoon' on vaikea löytää.

Työssäolo vuosina 1977 – 90

Jos tarkastellaan vastaajien työssäoloa vuosina 1977 – 1990, on tämän 14 vuoden aikana vastaajista 87 %:lla ainakin 13 työvuotta ja vain 13 %:lla vähemmän. Naisilla työvuosia on hieman vähemmän kuin miehillä. Eri ikäisten miesten välillä ei ole mitään eroa, sensijaan nuoremmissa naisilla on työvuosia vähemmän kuin vanhemmilla. Tässä tarkastelussa on mukana vain yksityisellä sektorilla työskennelty aika, joten kokonaistyövuosien määrä tällä aikavälillä saattaa todellisuudessa olla korkeampi.

Työaikamuoto

Säännöllisessä päivätyössä käy 80 % vastaajista, säännöllisessä kaksivuorotyössä 9 % ja säännöllisessä kolmivuorotyössä 5 %. Vanhemmat vastaajat tekevät enemmän vuorotyötä. Eniten vuorotyötä tekevät 56- ja 61-vuotiaat naiset.

Teknisissä ja hallinnollisissa töissä tehdään eniten säännöllistä päivätyötä, vähiten sitä tekevät miehet kuljetustyössä ja naiset myyntityössä.

Taulukko 4. Työaikamuoto

	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Säännöllinen päivätyö	81	79	80
Säännöllinen ilta-, yö- tai aamutyö	3	5	4
Kaksivuorotyö	7	11	9
Kolmivuorotyö	7	2	5
Jokin muu työaika	3	3	3
Kaikki	100	100	100
Lukumäärä	368	322	690

Tilastokeskuksen työolotutkimuksen mukaan säännöllisen päivätyön osuus oli 76 %. Tämän vuonna 1984 kerätyn 15 – 64-vuotiaita palkansaajia koskevan aineiston mukaan naisille ovat epäsäännölliset työajat yleensä tyypillisempiä kuin miehille. Miehillä säännöllisen päivätyön osuus kasvoi iän mukana, sensijaan naisten vanhin ikäryhmä (55 – 64-vuotiaat) tekee vähiten säännöllistä päivätyötä (Lehto 1989, 119).

Työkyky

Miesten ja naisten jakaumien välillä ei ole suuria eroja kysyttäessä vastaajan arvioita omasta työkyvystään. 22 % on sitä mieltä että heidän työkykynsä on selvästi alentunut ja 39 % pitää työkykyään hieman alentuneena. Loput 39 % sanoo työkykynsä olevan edelleen hyvän. Nuorimmat vastaajat (51-vuotiaat) arvioivat työkykynsä paremmaksi kuin vanhemmat (56- ja 61-vuotiaat).

Taulukko 5. Itsearvioitu työkyky iän mukaan

Työkyky	Ikä			Kaikki
	51 %	56 %	61 %	
Selvästi alentunut	17	27	26	22
Hiukan alentunut	36	40	42	39
Edelleen hyvä	46	33	32	39
Kaikki	100	100	100	100
Lukumäärä	328	287	66	681

Työn raskaus

Vastaajia pyydettiin arvioimaan nykyisen työnsä raskautta. 23 % on sitä mieltä että heidän työnsä on raskasta, 24 % sitä mieltä että heidän työnsä on kevyttä ja 54 % vastasi työnsä olevan keskiraskasta. Kysymyksessä ei tehty eroa työn ruumiillisen ja henkisen raskauden välillä. Näin yleisellä tasolla asiaa kysyttäessä ei miesten ja naisten vastausten välillä ole eroa.

Tilastokeskuksen tutkimuksessa 48 % 50 vuotta täyttäneistä naisista koki työnsä ruumiillisesti ja 44 % henkisesti erittäin tai melko raskaaksi. Samanikäisistä miehistä 30 % koki työnsä ruumiillisesti ja 42 % henkisesti erittäin tai melko raskaaksi (Lindström ym. 1989, 39). Kysyttäessä työn ruumiillista ja henkistä raskautta erikseen on siis miesten ja naisten välillä selvä ero työn ruumiillisen raskauden kokemisessa. Samantapainen ero saatiin Eläketurvakeskuksen aiemmassa varhaiseläketutkimuksessa: naiset kuvaavat miehiä useammin työtään ruumiillisesti raskaaksi (Gould ym. 1991, 21).

Työn vaihtaminen

Lomakkeella kysyttiin myös oliko vastaaja joutunut muutaman viime vuoden aikana vaihtamaan työtehtäviä, työaikaa tai työpaikkaa työkyvyn heikkenemisen takia (esim. pois vuorotyöstä, urakkatyöstä tai muuten liian raskaasta työstä). Varsin harvalla vastaajalla on ollut tällaiseen mahdollisuutta, sekä miehistä että naisista vain 7 % vastaa myöntävästi tähän kysymykseen.

3 ELÄKKEELLE HAKEUTUMINEN

3.1 Ketkä haluavat eläkkeelle?

Yli puolet 55 vuotta täyttäneistä suomalaisista on eläkkeellä ja työssä käyvistäkin suuri osa on miettinyt eläkkeen hakemista. Tämän kyselyn vastaajista, 51 – 61-vuotiaista TEL-työntekijöistä viidesosa on harkinnut vakavasti eläkkeen hakemista, kahdella viidesosalla eläkkeen hakeminen on käväissyt mielessä, ja samoin kaksi viidesosaa on niitä, jotka eivät ole lainkaan harkinneet eläkkeen hakemista.

Eläkkeen hakemisalttiutta mittaava kysymys – “Oletteko harkinnut työkyvyttömyyseläkkeen, yksilöllisen varhaiseläkkeen tai jonkin muun eläkkeen hakemista?” – oli samanlainen myös Eläketurvakeskuksen aikaisemmassa, keväällä 1990 tehdyssä varhaiseläketutkimuksessa (Gould ym. 1991).

Työmarkkinatilanne on näiden kyselyiden välisenä aikana muuttunut, irtisanomiset ja pakkolomautukset ovat lisääntyneet. Tilastokeskuksen työvoimatiedustelun mukaan vuoden 1990 toukokuussa 50 – 64-vuotiaista oli työttömänä 3 %, joulukuussa 1991 vastaava luku oli 11 %. Voisi olettaa, että työllisyystilanteen heiketessä yhä useammat harkitsivat eläkkeen hakemista. Eläkkeellesiirtymishalukkuus ei kuitenkaan näytä lisääntyneen. Vuoden 1990 kyselyssä 50 – 64-vuotiaista TEL-LEL-työntekijöistä 65 % oli harkinnut eläkkeen hakemista (mt. julkaisematon taulukko). Tämän selvityksen 51-, 56- ja 61-vuotiaista TEL-työntekijöistä eläkkeen hakemista harkinneita on 59 %.

Ikä vaikuttaa varsin paljon eläkkeen hakemisen harkintaan. Suurimmalla osalla 56- tai 61-vuotiaista eläkkeen hakeminen on ainakin käväissyt mielessä. Vain neljäsosa kertoo, ettei ole harkinnut eläkkeen hakemista. Nuoremmista, 51-vuotiaista sen sijaan yli puolet ei vielä ole lainkaan ajatellut eläkkeen hakemista, ja vakavasti harkinneita on vain 6 % (taulukko 6).

Aineiston nuorimmat, 51-vuotiaat voivat ikänsä puolesta siirtyä ainoastaan perinteiselle työkyvyttömyyseläkkeelle. Vanhemmilla työntekijöillä

Taulukko 6. Eläkkeen harkitseminen ikä- ja sukupuoliryhmittäin

	51 v.			56/61 v.		
	Miehet %	Naiset %	Kaikki %	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Harkinnut vakavasti*	9	3	6	36	30	33
Käväissyt mielessä	40	34	37	45	36	41
Ei harkinnut	52	63	57	19	35	26
Kaikki	100	100	100	100	100	100
Lukumäärä	182	151	333	186	168	354
Tieto puuttuu	–	1	1	3	2	5

*Tämä luokka sisältää myös eläkettä hakeneet, joita koko aineistossa on 3%.

on sen sijaan valittavanaan useita eri eläkemahdollisuuksia, ja eläkkeelle siirtyminen on heille siten realistisempi vaihtoehto.

Miesten ja naisten välillä on selvä ero eläkehalukkuudessa. Kyselyyn vastanneet miehet ovat naisia useammin harkinneet vakavasti eläkkeen hakemista tai asia on ainakin käväissyt heillä mielessä.

Työterveyslaitoksessa tehtiin syksyllä 1990 haastattelututkimus, jossa myös selvitettiin työssä olevien eläkehalukkuutta (Huhtanen ja Piispa 1991). Työterveyslaitoksen haastattelussa eläkeajatuksia mittaavan kysymyksen muotoilu on yleinen: "Oletteko koskaan ajatellut, että saataisitte lähteä eläkkeelle jo ennen vanhuuseläkeikää?". Tässä tutkimuksessa sen sijaan kysyttiin konkreettisemmin, oletteko harkinnut eläkkeen hakemista.

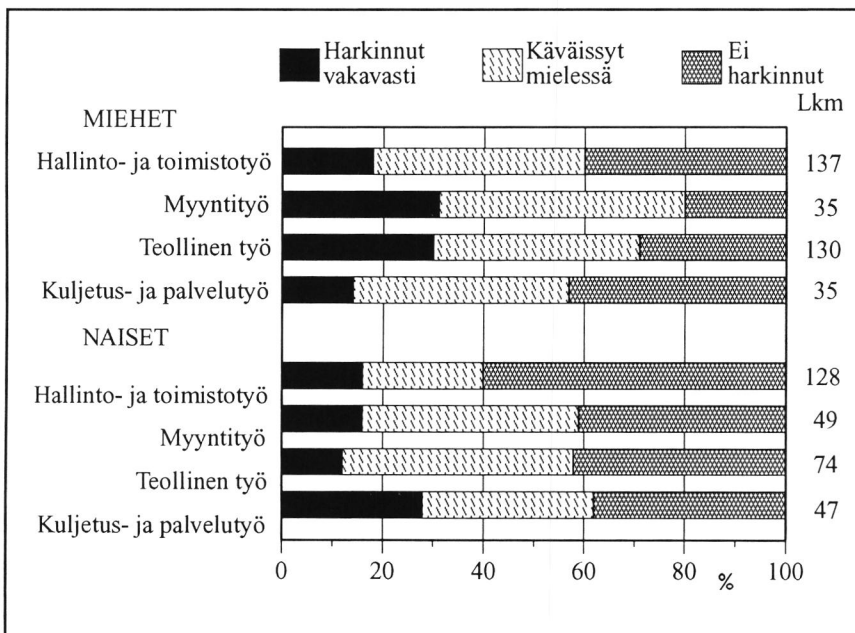
Kysymysten sanamuodon erilaisella painotuksella on selvästi vaikutusta vastauksiin. Työterveyslaitoksen eläkeajatuksia yleisemmin selvittävä kysymys näyttää nuorempien vastaajien osalta tuottavan huomattavasti eläkehakuisempia tuloksia kuin tämän tutkimuksen kysymys eläkkeen hakemisen harkitsemisesta. Työterveyslaitoksen 50 – 54-vuotiaista vastaajista 28 % sijoittuu eläkeajatuksiltaan luokkiin "ajattelee jatkuvasti" tai "on jättänyt eläkehakemuksen". Tässä tutkimuksessa vain 6 %

51-vuotiaista sanoo harkinneensa vakavasti eläkkeen hakemista. Vastaavasti Työterveyslaitoksen 50 – 54-vuotiaista haastatelluista 27 % ei ole ajatellut eläkkeelle siirtymistä ennen vanhuuseläkeikää (mt. 17), kun taas tässä tutkimuksessa 57 % 51-vuotiaista ilmoittaa, ettei ole harkinnut työkyvyttömyyseläkkeen, yksilöllisen varhaiseläkkeen tai jonkin muun eläkkeen hakemista. Eli nuoremmatkin työntekijät ovat ajatelleet mahdollisuutta lähteä eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää, mutta he eivät kuitenkaan ole vielä omalla kohdallaan harkinneet eläkkeen hakemista.

Vanhimmille työssäkäyville (Työterveyslaitoksen tutkimuksessa 55 – 59-vuotiaat ja tämän tutkimuksen 56- ja 61-vuotiaat) kysymyksen sanamuodolla ei näytä olevan merkitystä, tulokset ovat kummassakin selvityksessä samanlaisia. Varsinaisessa varhaiseläkeikässä olevilla ilmeisesti eläkkeelle siirtymisen jatkuva ajatteleva tarkoittaa samaa kuin omakohtainen eläkkeelle hakeutuminen.

Kuvassa 2 tarkastellaan eläkkeelle hakeutumista ammattiryhmittäin. Ammattiryhmät ovat samat miehillä ja naisilla, mutta niiden sisältö on hyvin erilainen. Hallinto- ja toimistotyön ryhmä on miehillä hallintoa, naisilla toimistotyötä. Tähän ryhmään kuuluvat miehet ovat useimmiten

Kuva 2. Eläkkeen harkitseminen ammattiryhmittäin

insinöörejä, teknikoita ja työnjohtajia sekä liikeyritysten johtotehtävissä toimivia. Naisista sen sijaan valtaosa on toimistotyöntekijöitä, sihteeriä ja pankki- tai vakuutusvirkaillioita.

Myyntityön ryhmään kuuluvista 35 miehestä vain 4 ilmoittaa ammatikseen myyjän. Muut ovat myyntiedustajia tai erilaisissa myyntityön johtotehtävissä toimivia. Sen sijaan lähes kaikki myyntityötä tekevät naiset ovat myyjiä tai myymäläkassoja.

Myös teollisen työn ryhmässä miesten ja naisten työt ovat erilaisia. Miehillä yleisimpiä ovat metalliteollisuuden ammatit, naisilla pakkaus- ja varastotyö sekä ompelutyö.

Kuljetus- ja palvelutyön ryhmään kuuluvista miehistä valtaosa on autonkuljettajia tai kiinteistötyöntekijöitä. Naiset ovat siivoojia tai ravintolalan työntekijöitä.

Sekä miehillä että naisilla on ammattiryhmittäisiä eroja eläkkeelle hakeutumisessa. Miehistä myyntityötä tai teollista työtä tekevät ovat eläkehakuisimpia: heistä 30 % on vakavasti harkinnut eläkkeen hakemista. Naisista palvelualalla työskentelevät ovat muita useammin mietinneet eläkkeelle siirtymistä, ja naisten hallinto- ja toimistotyön ryhmässä on puolestaan eniten niitä, jotka eivät ole lainkaan harkinneet eläkkeen hakemista.

Tarkasteltaessa eläkkeelle hakeutumista ammattiryhmittäin yllättävimmät havainnot ovat miesten kuljetustyön ja naisten teollisen työn ryhmissä. Kuljetustyötä tekevästä miehistä on vakavasti harkinnut eläkkeen hakemista vain 14 % ja teollista työtä tekevästä naisista 12 % – vähemmän kuin missään muussa ammattiryhmässä. Nämä havainnot ovat yllättäviä myös verrattaessa aikaisempaan tutkimukseen, jossa sekä eläkkeen hakemisajatuksia että ammattia tiedusteltiin samoilla kysymyksillä kuin tässä selvityksessä. Siinä kuljetustyötä tekevästä miehistä 25 % ja teollista työtä tekevästä naisista 30 % kertoi hakeneensa tai vakavasti harkinneensa eläkkeen hakemista (Gould ym. 1991, julkaisematon taulukko).

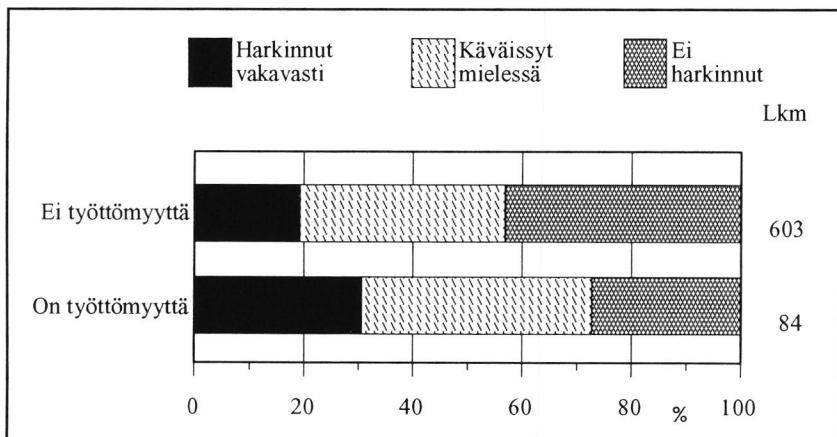
Ammattiryhmien ikärakenne ei selitä kuljetustyötä tekevien miesten tai teollista työtä tekevien naisten muita vähäisempää eläkehalukkuutta. Näihin kahteen ammattiryhmään kuuluvien vastaajien keski-ikä on hiukan koko aineiston keski-ikää korkeampi. Työn luonne ja koettu työkyky eivät myöskään auta ymmärtämään näihin ammattiryhmiin kuuluvien alhaista eläkealtiutta. Sekä kuljetustyötä tekevät miehet että teollista

työtä tekevät naiset pitävät muita useammin työtään raskaana tai keskiraskaana ja samoin he kokevat muita useammin työkykynsä alentuneen. Myös työttömyys on heillä keskimääräistä yleisempää – seikka, joka muun aineiston osalta näyttää liittyvän eläkkeen hakemisen harkintaan (kuva 3).

Ainoa seikka, joka tässä aineistossa voisi hiukan selittää kuljetustyön miesten ja teollisuustyön naisten muita vähäisempää eläkkeen harkitsemista, on suhtautuminen eläkkeen markkamäärään. Kummassakin ammattiryhmässä keskimääräistä useammat sanovat, että eläkkeelle siirtymistä ajatellessa tulevan eläkkeen määrä vaikuttaa erittäin paljon päätöksentekoon. Keskimääräistä harvemmat taas sanovat, että muut seikat kuin eläkkeen määrä ovat tärkeämpiä (ks. luku 4.2). Eli vaikka työ koetaan rasittavaksi ja työkyky heikentyneeksi, taloudelliset seikat saattavat kuitenkin kallistaa päätöksenteon työssä pysymisen suuntaan.

Edellä todettiin, että kuljetustyötä tekevillä miehillä ja teollisuustyötä tekevillä naisilla eivät työn raskaus, työkyvyn heikkeneminen tai työttömyyskokemukset merkittävästi lisää eläkkeelle hakeutumisalttiutta. Koko aineiston osalta näillä seikoilla näyttää kuitenkin olevan selvä yhteys eläkkeen hakemisen harkintaan.

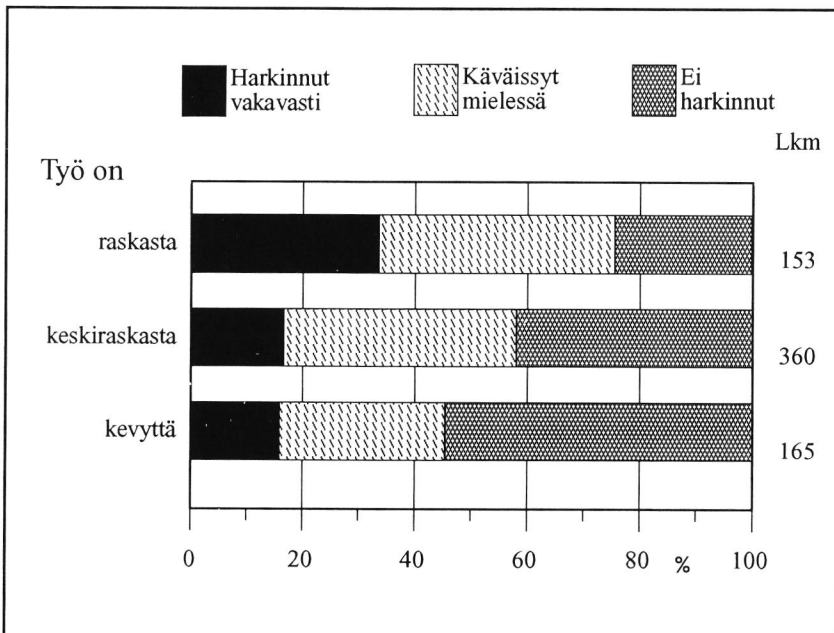
Kuva 3. Eläkkeen harkitseminen ja työttömyys v. 1990 tai kyselyhetkellä

Kaikista vastanneista 12 %:lla oli työttömyyttä tai palkattomia pakkolomakausia joko vuonna 1990 tai kyselyhetkellä, vuoden 1991 lopulla. Vaikka eläkkeen hakemisalttius ei kokonaisuudessaan näytäkään kasvaneen työllisyystilanteen heiketessä (ks. s. 12), omakohtainen työttömyys ja eläkkeelle hakeutumisasjatukset liittyvät kuitenkin toisiinsa: työttömänä olleet ovat muita useammin harkinneet eläkkeelle siirtymistä.

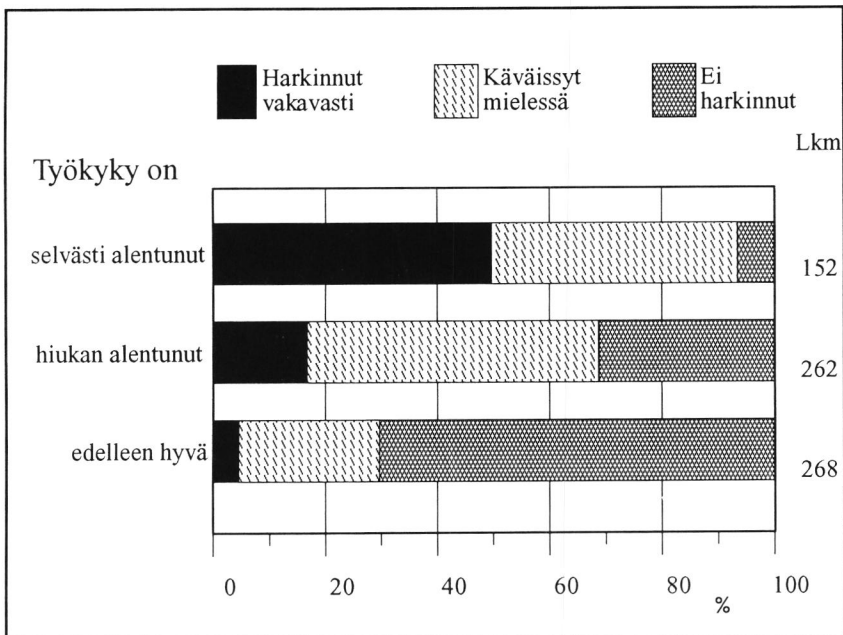
Myös työn raskaus vaikuttaa eläkkeelle haluamiseen. Raskasta työtä tekevät ovat muita useammin miettineet eläkkeelle siirtymistä. Heistä kolmasosa on harkinnut vakavasti eläkkeen hakemista, ja vain neljäsosalla asia ei ole lainkaan käynyt mielessä. Kevyessä työssä olevista sen sijaan yli puolet ei ole lainkaan harkinnut eläkkeelle siirtymistä.

Kuva 4. Eläkkeen harkitseminen ja työn raskaus

Kaikkein selkeimmin eläkkeelle hakeutumiseen vaikuttaa koettu työkyky. Niistä, jotka pitävät työkykyään selvästi alentuneena puolet on harkinnut eläkkeen hakemista vakavasti ja vain 6 % ei ole harkinnut lainkaan. Vastaavasti työkykyään edelleen hyvänä pitävistä 5 % on vakavasti miettinyt eläkkeelle siirtymistä kun taas 70 %:lla asia ei ole lainkaan ollut mielessä.

Kuva 5. Eläkkeen harkitseminen ja työkyky

Ne vastaajat, joiden työkyky on selvästi alentunut, mutta jotka eivät ole harkinneet eläkkeen hakemista ovat joukon nuorimpia ja työhönsä vahvasti kiintyneitä. *"Tarvitsen töitä, aika ei kulu muuten"*, kirjoittaa eräs heistä perusteluksi. Ne, jotka pitävät työkykyään edelleen hyvänä, mutta ovat kuitenkin vakavasti harkinneet eläkkeen hakemista ovat joko työttömiä tai nykyiseen työhönsä tyytymättömiä tai katsovat ikänsä ja tehtyjen työvuosien perusteella olevansa jo oikeutettuja eläkkeelle.

3.2 Miksi eläkkeelle halutaan?

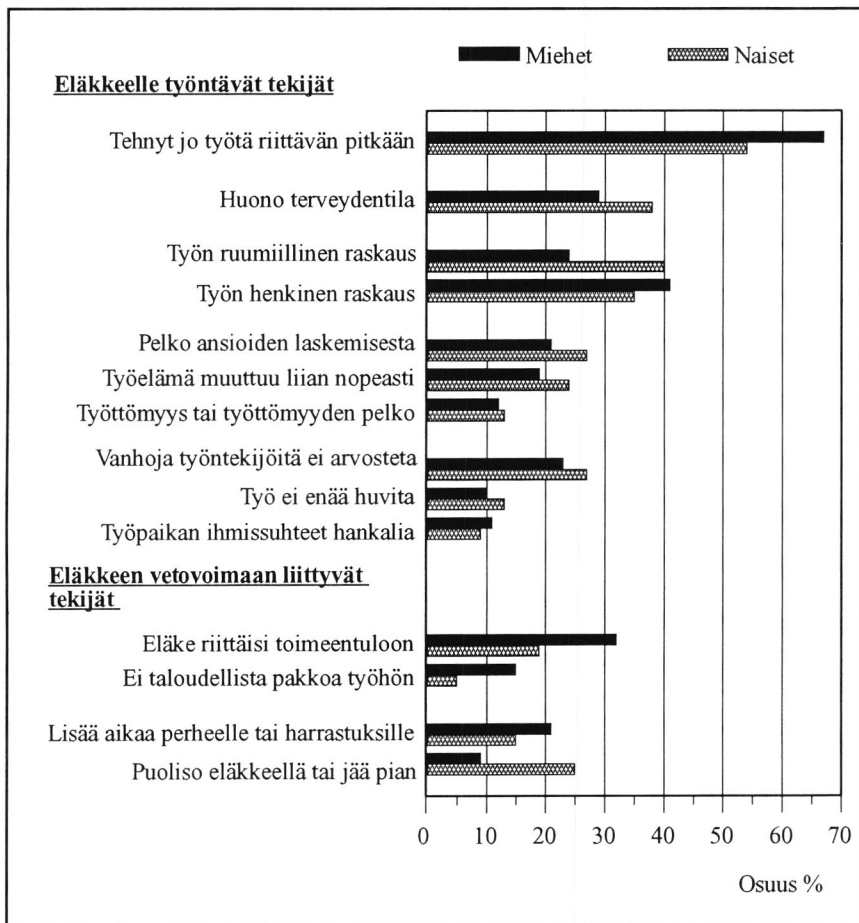
Yhteenvedona edellisestä jaksosta voidaan todeta, että ennenaikaisen eläkkeen hakemista harkinneet ovat yleensä vastaajista vanhimpia ja hiukan useammin miehiä kuin naisia. Työttömyys, työn raskaus ja alentunut työkyky lisäävät myös alttiutta hakeutua eläkkeelle. Nämä seikat sinänsä riittävät varmasti monissa tapauksissa selittämään toiveen päästä eläkkeelle, mutta selvityksessä pyrittiin kuitenkin vielä täsmentämään syitä eläkehaluun.

Kyselylomakkeessa lueteltiin joukko eläkkeelle siirtymisen syitä kuvaavia väittämiä, joista eläkkeen hakemista harkinneiden tuli valita mielestään tärkeimmät. Tällaisen kysymyksen tulkinnassa on muistettava, että valmiit vastausvaihtoehdot ohjaavat ajattelua, vastaajat valitsevat siitä mitä heille tarjotaan.

Kuvassa 6 on esitetty kaikki kyselylomakkeessa luetellut eläkkeelle siirtymisen syyt. Ne on ryhmitelty eläkkeelle työntäviin tekijöihin ja eläkkeen vetovoimaan liittyviin tekijöihin. Eläkeläistymisenhän voidaan ymmärtää vastakkaisiin suuntiin vaikuttavien tekijöiden tuloksena. On tekijöitä, jotka työntävät ihmistä eläkkeelle ja toisaalta tekijöitä, jotka houkuttelevat häntä jatkamaan työssä. Osa näistä tekijöistä on yksilökohtaisia, osa työelämään liittyviä. Eläkkeelle hakeuduttaessa ovat eläkkeelle työntävät tekijät saaneet yllöksen työssä pysymiseen kannustavista tekijöistä. Työntötekijöiden lisäksi eläkeläistymiseen saattaa vaikuttaa myös eläkkeen vetovoima: eläketurvaan ja eläkeaikaan liittyvät tekijät voivat tehdä eläkkeelle siirtymisen enemmän tai vähemmän houkuttelevaksi (Komiteanmietintö 1991:41, 220).

Työelämästä eläkkeelle työntävät tekijät on tässä tutkimuksessa edelleen jaoteltu viiteen ryhmään: ikääntyminen, huono terveys, työn raskaus, työn muutokset ja työttömyys sekä työhön ja työilmapiiriin turhautuminen. Eläkkeen vetovoimaan liittyvät tekijät on puolestaan ryhmitelty taloudellisiin houkuttimiin sekä perheen, vapaa-ajan ja puolison eläkkeelläolon merkitykseen.

Kaikkein yleisimmin mainittu eläkkeelle siirtymisen syy on ikääntymiseen ja pitkään työuraan liittyvä väittäjä: "Olen jo mielestäni tehnyt työtä riittävän pitkään." Yli 60 % kaikista eläkkeen hakemista harkinneista pitää tätä yhtenä perusteluna eläkkeelle haluamiselle. Ilmeisesti tällainen ajattelu – oma osuus on jo kohtuudella tullut tehtyä – on jonkinlainen eläkkeellesiirtymisajatusten yleisperustelu. Kun päätös eläkkeen hakemisesta ajankohtaistuu, konkreettisemmat syyt nousevat päällimmäisiksi.

Kuva 6. Ennenaikaiselle eläkkeelle haluamisen syyt

Eläketurvakeskuksen aikaisemmassa varhaiseläketutkimuksessa kysyttiin yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevilta eläkkeelle siirtymisen syitä. Lähes kaikki mainitsivat huonon terveydentilan ja noin puolet toi esille myös työn raskauden (Gould ym. 1991, 45 – 46). Tässä selvityksessä, kun vielä työssä olevat vasta harkitsevat eläkkeelle siirtymistä, terveys ja työn rasittavuus eivät nouse yhtä keskeiseen asemaan. Kaikista eläkkeen hakemista harkinneista kolmasosa perustelee ajatustaan huonolla terveydellä ja suunnilleen saman verran on niitä, joiden mielestä työn ruumiillinen tai henkinen raskaus vaikuttavat eläkkeelle haluamiseen.

Tämänkin selvityksen aineistosta on nähtävissä, että mitä todellisemmaksi eläkkeelle siirtyminen tulee, sitä suuremman merkityksen terveys ja työn ominaisuudet saavat. Eläkkeen hakemista vakavasti harkinneista 44 % esittää syyksi huonon terveydentilan, kun taas niillä, joilla eläkkeen hakeminen on vain käväissyt mielessä, vastaava luku on 27 %. Samoin työn ruumiillinen raskaus on perusteluna 38 %:lla eläkkeen hakemista vakavasti harkinneista, ja 27 %:lla niistä, joilla asia on vain käväissyt mielessä.

Työn raskauden lisäksi muita työelämään liittyviä eläkkeelle työntäviä tekijöitä ovat työelämän epävarmuuteen ja työhön turhautumiseen liittyvät seikat. Pelko ansioiden alenemisesta ja siitä aiheutuvasta eläkkeen pienenemisestä on syynä runsaalla viidenneksellä eläkkeelle haluavista vastaajista. Samoin runsas viidennes näkee syyksi työelämän liian nopean muuttumisen ja kymmenisen prosenttia esittää perusteluksi työttömyyden. Neljäsosa eläkkeen hakemista harkinneista pitää yhtenä syynä vanhojen työntekijöiden arvostuksen puutetta. Joka kymmenes sanoo, että työ ei enää huvita ja saman verran on niitä jotka perustelevat eläkkeelle haluamistaan työpaikan huonoilla ihmisuhteilla.

Loput luettelossa esitetyistä vaihtoehdoista kuvaavat eläkeajan vetovoimaa. Neljäsosa eläkkeelle haluavista perustelee näkemystään taloudellisesti turvatuilla eläkepäivillä – "tuleva eläkkeeni riittäisi toimeentuloon". Kymmenisen prosenttia sanoo asian toisinpäin: "minulla ei ole taloudellista pakkoa työssäkäynnin jatkamiseen". Halu saada enemmän aikaa perheelle tai harrastuksille houkuttelee varhaiseläkkeelle vajaan viidennestä eläkkeen hakemista harkinneista. Lähes yhtä paljon on niitä, joille puolison eläkkeelläolo on yhtenä eläkkeelle haluamisen syynä.

Miesten ja naisten välillä on joitakin selkeitä eroja eläkkeelle haakeutumisen syissä. Naiset tuovat miehiä useammin esille työn ruumiillisen raskauden, huonon terveyden ja puolison eläkkeelläolon. Miehet puolestaan korostavat naisia useammin, että työtä on jo riittävästi tehty. Sukupuolten välillä on eroa myös suhtautumisessa eläkeajan toimeentuloon: miehet perustelevat eläkehaluaan naisia useammin sillä, ettei työssäkäynnin jatkamiseen ole taloudellista pakkoa ja että tuleva eläke riittäisi toimeentuloon.

Eläkeajan vetovoiman merkitys eläkkeelle haluamisen syynä näkyy erityisesti hallinnollista työtä tekeville miehille. He perustelevat eläkehaluaan selvästi muita useammin taloudellisilla tekijöillä sekä perheen ja vapaa-ajan merkityksellä. Tässä ammattiryhmässä onkin keskimää-

räistä suuremmat eläkkeet, eivätkä eläkkeelle työntävät tekijät korostu työn piirteissä. Muissa ammattiryhmissä, erityisesti teollisuudessa ja kuljetus- ja palvelutyössä sen sijaan juuri eläkkeelle työntävät tekijät, huono terveys ja työn raskaus ovat useimmin esille tuotuja eläkkeelle hakeutumisen syitä.

Ikäryhmittäin ei ole paljon eroja eläkkeelle haluamisen syissä. Nuorimmat, 51-vuotiaat mainitsevat vanhempia useammin huonon terveyden ja vanhojen työntekijöiden arvostuksen puutteen. Valittavissa olevat eläkevaihtoehdot selittävät osaltaan terveydentilan korostumista nuorimmilla vastaajilla. Eläkkeelle halutessaan he voivat hakeutua ainoastaan varsinaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle, ja silloin työkyvyn heikkeneminen on välttämätön edellytys.

Selkein toisensuuntainen ikäryhmittäinen ero liittyy puolison eläkkeeläoloon: vanhemmat vastaajat perustelevat sillä eläkehaluaan useammin kuin nuoremmat. Tämä on luonnollista, koska vanhemmilla vastaajilla on nuorempia useammin eläkeikäinen puoliso.

Taulukko 7. Tärkein ennenaikaiselle eläkkeelle haluamisen syy

	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
Eläkkeelle työntävät tekijät:			
Tehnyt jo työtä riittävän pitkään	37	22	31
Huono terveydentila	19	23	21
Työelämän epävarmuus ja nopea muutos	14	22	19
Työn henkinen tai ruumiillinen raskaus	13	17	15
Työhön turhautuminen ja huonot ihmisuhteet	6	5	5
Eläkkeen vetovoimaan liittyvät tekijät:			
Taloudelliset seikat	4	5	4
Puoliso, perhe ja vapaa-aika	7	6	7
Kaikki	100	100	100
Lukumäärä	221	156	377
Tieto puuttuu	18	10	28

Eläkkeelle siirtymistä harkinneita pyydettiin myös valitsemaan kaikkein tärkein eläkehalukkuuteen vaikuttava syy. Taulukosta 7 näkyy, että puolet vastaajista pitää tärkeimpänä syynä joko sitä, että työtä on jo riittävästi tehty tai huonoa terveydentilaa. Myös työelämän epävarmuus sekä työn raskaus saavat runsaasti kannatusta. Viidennes eläkkeelle haluavista esittää tärkeimmäksi syyksi työelämän epävarmuuden eli pelon ansioiden laskemisesta, työelämän liian nopean muuttumisen tai työttömyyden, ja lähes yhtä monet mainitsevat työn henkisen tai ruumiillisen raskauden.

Eläkkeen vetovoimaan liittyvät tekijät ovat sen sijaan varsin harvoin tärkeimpänä syynä eläkkeen hakemista harkittaessa. Vain kymmenisen prosenttia vastaajista pitää taloudellisia seikkoja, puolison eläkkeelläoloa tai vapaa-ajan lisääntymistä tärkeimpänä syynä hakeutua eläkkeelle.

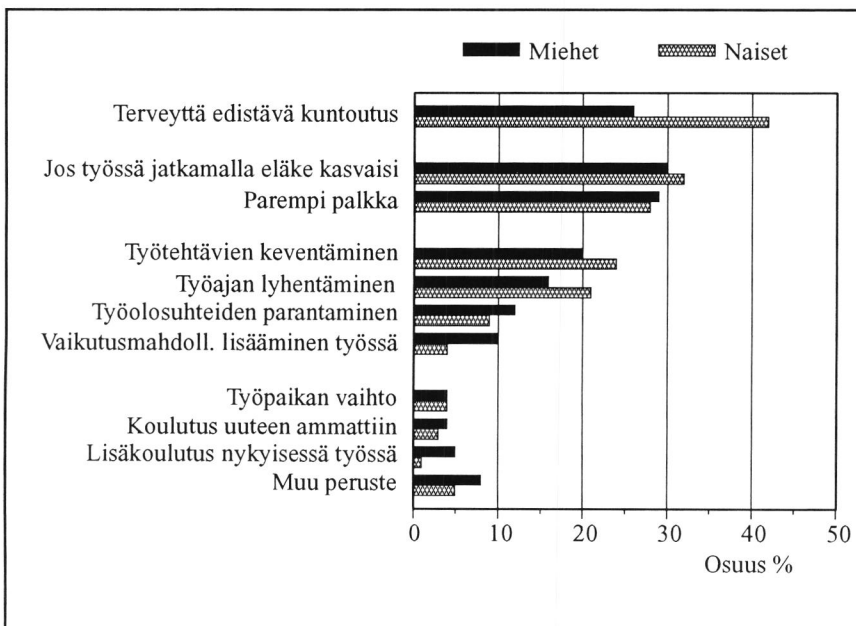
4 TYÖSSÄ JATKAMINEN

4.1 Mikä saisi jatkamaan työssä?

Edellisessä luvussa esitettyjen eläkkeelle työntävien tekijöiden poistaminen tai ainakin myönteisempään suuntaan kehittäminen saattaisi hillitä monien eläkehaluja. Eläkkeen hakemista harkinnoita pyydettiin kuitenkin vielä erikseen miettimään mitkä seikat saisivat heidät jatkamaan työssä ja siirtämään eläkkeelle lähtemistä tuonemmaksi. Lomakkeessa lueteltiin erilaisia työssä pysymistä edistäviä keinoja, joista vastaajien tuli valita mielestään tärkeimmät.

Kuvasta 7 näkyy, että kolmasosa eläkkeen hakemista harkinneista olisi halukas jatkamaan työssä, jos saisi terveyttä edistävää kuntoutusta. Erityisesti naiset ovat sitä mieltä, että terveyden kohentuminen saisi heidät pysymään työssä. Teollista työtä tekevistä eläkkeelle haluavista naisista yli puolet jatkaisi työssä, jos saisi kuntoutusta.

Kuva 7. Seikat, jotka saisivat jatkamaan työssä ja siirtämään eläkkeelle lähtemistä tuonemmaksi

Myös taloudellisia houkuttimia pidetään tärkeinä. Kolmasosa eläkkeen hakemista harkinneista pysyi työssä, jos työssä jatkamalla voisi ansaita suuremman eläkkeen. Myös parempi palkka pitäisi lähes kolmasosan eläkehaluisista työssä. Taloudellisten tekijöiden merkitys työssä pysymiselle näyttää kuitenkin liittyvän enemmän aikaan, jolloin eläkkeen hakeminen on vasta käväissyt mielessä. Eläkkeen kasvu houkuttaisi 23 % eläkkeen hakemista vakavasti harkinneita ja 35 % asiaa hiukan ajatelleita pysymään työelämässä. Vastaavasti parempi palkka saisi 24 % vakavasti harkinneita ja 31 % eläkkeen hakemista vähän miettineitä jatkamaan työssä.

Taloudelliset seikat houkuttelevat työssä jatkamiseen herkimmin niitä, joiden työkyky on edelleen hyvä. Parempi palkka saisi pysymään työelämässä 45 % niistä eläkehaluisista, jotka arvioivat työkykynsä hyväksi. Kuitenkin työkykyään huonona pitävistäkin 18 % jatkaisi työssä, jos saisi suuremman palkan. Vastaavasti eläkkeen kasvaminen houkuttelisi 42 %:a työkykyisistä ja 23 %:a niistä, joiden työkyky on selvästi alenunut, jatkamaan työssä.

Ammattiryhmittäin tarkasteltuna kuljetus- ja palvelutyön sekä naisten teollisen työn ryhmissä on eniten niitä, jotka eläkehalustaan huolimatta jatkaisivat työssä, mikäli saisivat siten suuremman eläkkeen.

Muutokset nykyiseen työhön ovat seuraavaksi suosituimpia keinoja saada eläkkeelle haluavat jäämään työhön. 22 % eläkehaluisista jatkaisi työssä jos työtehtäviä kevennettäisiin, 18 % jatkaisi jos työaikaa lyhennettäisiin ja 11 % jos työolosuhteita parannettaisiin. Kymmenesosa eläkkeen hakemista harkinneista miehistä jatkaisi myös työelämässä, jos heidän vaikutusmahdollisuutensa työssä lisääntyisivät.

Ulkoisten työolojen parantaminen houkuttaisi työssä jatkamiseen keskimääräistä enemmän teollisen työn miehiä ja palvelutyön naisia. Työtehtävien keventäminen saisi puolestaan kolmasosan teollista työtä tekevästä eläkkeelle haluavista naisista jatkamaan työssä. Työajan lyhentäminen kannustaisi erityisesti hallinnollista työtä tai toimistotyötä sekä myyntityötä tekeviä pysymään työssä.

Työpaikan vaihto tai lisäkoulutus eivät sen sijaan tunnu houkuttelevilta, jos ikääntynyt työntekijä on harkinnut eläkkeelle siirtymistä. Vain muutama prosentti eläkehaluisista pitää näitä mahdollisina työssä jatkamista edistävinä keinoina.

Muina perusteluina monet tuovat esille työpaikan pysyvyyden. Eläkkeelle ei olisi hoppu, *”jos olisi töitä ja työpaikan pysyvyys taattu.”* Tai toisen vastaajan sanoin: *”poistetaan pelko työttömyydestä ja van-*

hemiakin työntekijöitä arvostetaan tasapuolisesti."

Eläkkeen hakemista harkinneita pyydettiin lisäksi nimeämään kaikkein tärkein seikka, joka saisi heidät jatkamaan työssä ja siirtämään eläkkeelle lähtemistä tuonnemmaksi. Kovin moni, kolmasosa eläkkeen hakemista harkinneista jätti vastaamatta kysymykseen, joten vastauksiin on suhtauduttava varauksin.

Eniten kannatusta saavat taloudelliset seikat. Runsas kolmannes, 37 % kysymykseen vastanneista pitää tärkeimpänä työn jatkamisen kannustimena parempaa palkkaa tai parempaa eläkettä. Työn tai työolojen muuttaminen sopivammaksi on tärkein houkutin 30 %:n mielestä ja lähes yhtä paljon, 27 % on niitä, joiden mielestä kuntoutus olisi tärkein asia työn jatkamisen kannalta. Muita seikkoja, lähinnä koulutusta tai työn vaihtoa pitää tärkeimpänä kannustimena työn jatkamiseen vain kuusi prosenttia vastanneista.

4.2 Eläkkeen määrän merkitys työn jatkamiselle

Taloudelliset seikat kannustavat jatkamaan työssä ennen kaikkea silloin, kun eläkkeelle hakeutuminen on vasta käväissyt mielessä. Vastaajia pyydettiin myös suoraan arvioimaan kuinka tärkeänä he pitävät tulevan eläkkeensä määrää eläkkeelle siirtymistä ajatellessaan. Lähes puolet, 45 %, sanoo eläkkeen määrän vaikuttavan erittäin paljon päätöksentekoon, 36 %:n mielestä se vaikuttaa jonkin verran ja 14 % pitää muita seikkoja tärkeämpinä. Loput 6 % ei osaa ottaa kantaa asiaan (taulukko 8).

Kaikkein tärkeimpänä eläkkeen määrää pitävät ne vastaajat, jotka eivät ole lainkaan harkinneet eläkkeen hakemista. Vastaavasti ne, jotka ovat vakavasti harkinneet eläkkeen hakemista pitävät muita kuin taloudellisia seikkoja tärkeämpinä. Eli rahalla tuntuu olevan enemmän painoarvoa silloin, kun eläkkeelle siirtymistä vasta aletaan miettiä.

Ne, jotka eläkkeelle siirtymistä miettiessään sanovat muiden seikkojen olevan tärkeämpiä kuin eläkkeen markkamäärä, tarkoittanevat terveydentilaa. Työkyky on selvästi alentunut 47 %:lla niistä, jotka ovat vakavasti harkinneet eläkkeen hakemista ja panevat paljon painoa päätöksenteossaan eläkkeen määrälle. Sen sijaan niistä, jotka pitävät muita seikkoja eläkkeen määrää tärkeämpinä, työkyky on selvästi alentunut 69 %:lla.

Taulukko 8. Eläkkeen määrän tärkeys eläkkeen hakemista harkittaessa

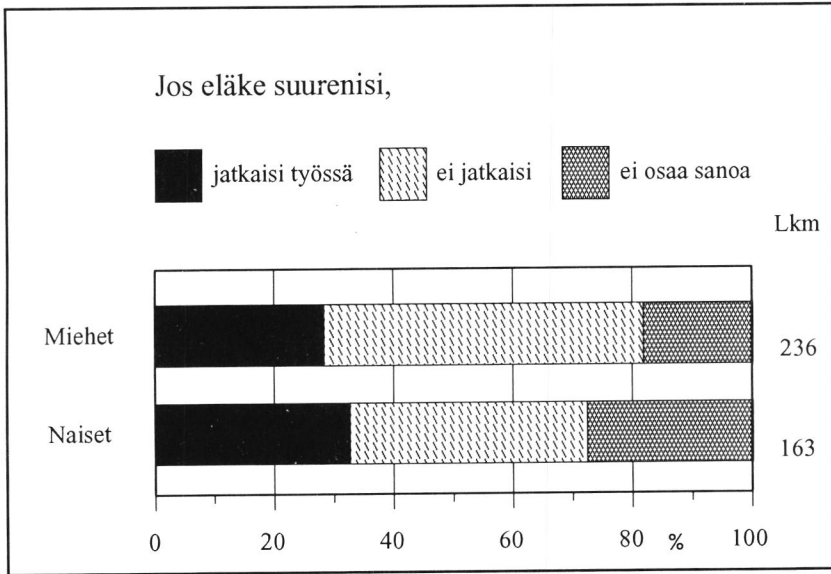
Eläkkeen määrän tärkeys	Eläkkeen harkitseminen			Kaikki %
	Harkin- nut va- kavasti %	Käväis- syt mie- lessä %	Ei harkin- nut %	
Määrä vaikuttaa erittäin paljon	36	45	49	45
Se vaikuttaa jonkin verran	38	42	29	36
Muut seikat ovat tärkeämpiä	24	11	11	14
Ei osaa sanoa	3	2	10	6
Kaikki	100	100	100	100
Lukumäärä	136	266	279	681
Tieto puuttuu	2	3	4	9

Varsin monet eivät kuitenkaan tiedä tulevan eläkkeensä määrää. Vastaajia pyydettiin valitsemaan eläkkeensä suuruutta vastaava markkamäärä tuhannen markan välein esitetyistä vaihtoehtoista. Vastaukset painottuvat annetuista vaihtoehtoista pienimpiin, ja ne ovat useimmiten alhaisempia kuin kyseisten henkilöiden työuran perusteella arvioitujen eläkkeiden tulisivat olemaan. Lisäksi viidesosa vastaajista ei lainkaan pyrkinyt arvioimaan tulevan eläkkeensä määrää, vaan valitsi "en osaa sanoa" -vaihtoehdon.

Työn jatkamiseen kannustavista keinoista eläkkeen suureneminen sai varsin paljon kannatusta (ks. kuva 7). Samaa asiaa kysyttiin lomakkeella vielä erikseen hiukan täsmennetyssä muodossa: "Jos olette harkinnut ennen aikaista eläkkeelle siirtymistä, olisitteko kuitenkin valmis jatkamaan työntekoa, jos tuleva eläkkeenne siten olisi suurempi?"

Vajaa kolmannes eläkkeen hakemista harkinneista jatkaisi työssä, jos tuleva eläke siten suurenisi. Puolet ei eläkkeen suurenemisesta huolimatta haluaisi jatkaa työntekoa, ja viidennes ei osaa sanoa kantaansa (kuva 8). Monet niistä, jotka eivät osaa sanoa jatkaisivatko työssä jos eläke siten suurenisi, eivät ylipäätään tienneet tulevan eläkkeensä markkamäärää.

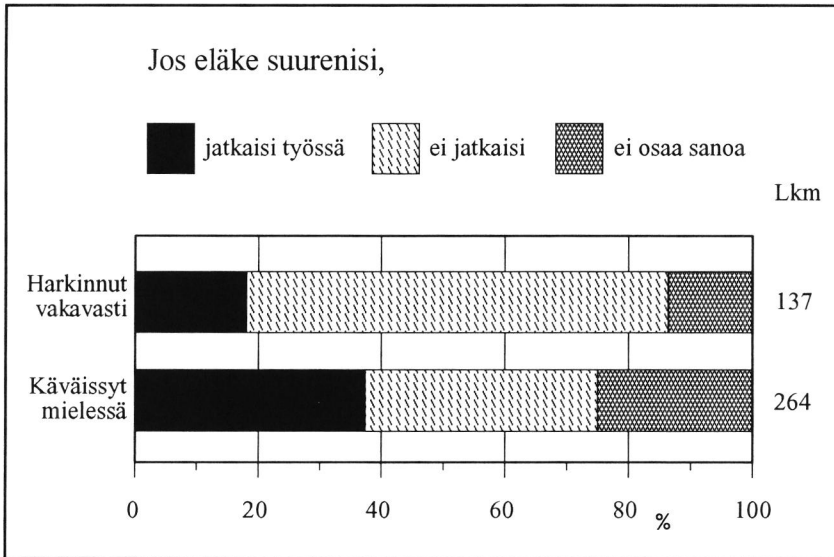
Kuva 8. Eläkkeen hakemista harkinneiden halu jatkaa työtä, mikäli eläke siten suurensi

Miehet ovat työntekn lopettamisen suhteen jyrkempiä kuin naiset: miehistä 54 % ja naisista 40 % ei jatkaisi työssä vaikka siten saisi suuremman eläkkeen. Naiset sen sijaan jättävät miehiä useammin ottamatta kantaa asiaan.

Kuten jo aikaisemmin on todettu, taloudelliset seikat näyttävät toimivan kannustimena työn jatkamiselle ennen kaikkea silloin, kun eläkkeen hakeminen ei vielä ole vakavasti pohdittavana. Niistä, joilla eläkkeen hakeminen on vasta käväissyt mielessä, 37 % jatkaisi työssä, jos eläke siten suurensi. Vakavasti harkinneista jatkaisi vain 18 %. Myös niitä, jotka eivät osaa ottaa tähän asiaan kantaa, on enemmän eläkkeen hakemista vasta hiukan ajatelleiden joukossa. Eläkkeen hakemista vakavasti harkinneista sen sijaan valtaosa on työn jatkamisen suhteen jyrkän kielteisellä kannalla (kuva 9).

Kuva 9. Työn jatkamishalu mikäli eläke kasvaisi, eläkkeen hakemisen mukaan

Niitä, jotka olisivat valmiita jatkamaan työntekoa eläkkeen kasvaessa, kysyttiin vielä kuinka paljon tulevan eläkkeen pitäisi nousta, jotta he jatkaisivat työssä ainakin vuoden.

Lähes puolet niistä, jotka ovat halukkaita jatkamaan työssä jos eläke siten kasvaisi, ei kuitenkaan osaa sanoa summaa jolla he jatkaisivat työntekoa ainakin vuoden. Useimmat jonkin markkamäärän esittäneistä ovat ilmoittaneet varsin suurilla summilla. Puolet esitetyistä eläkkeen korotustoiveista on vähintään 1500 mk/kk. Tasaluvut 1000 mk ja 2000 mk ovat suosituimmat.

Esitetyt markkamäärät tuntuvat suurilta, mutta on itse asiassa aika luonnollista, etteivät ihmiset tällaisessa kyselyssä kovin pieniä summia ilmoita. Monet ilmeisesti ajattelevat, että työntekoa jatkaessaan he kulluttavat myös terveyttään ja siten kykyä nauttia tulevasta eläkepäivistään. Eläkepäivien viettäminen kohtuukuntoisena katsotaan saavutetuksi eduksi, josta ei halvalla haluta luopua.

5 VAIHTOEHDOT TYÖTTÖMYYSTILANTEESSA JA TYÖKYVYN HEIKENTYESSÄ

Vastaajia pyydettiin arvioimaan eri toimintavaihtoehtoja siinä tapauksessa että he joutuisivat työttömiksi tai heidän työkykynsä heikkenisi niin, etteivät he kykenisi jatkamaan nykyisessä työssään. Kysymyssarja on moniosainen. Ensiksi pyydettiin arvioimaan viittä lomakkeella valmiiksi muotoiltua toimintavaihtoehtoa, ja sen jälkeen valitsemaan paras vaihtoehto näistä viidestä. Myös parhaan vaihtoehdon perusteluja kysyttiin avoimella kysymyksellä (ks. lomakkeen kysymykset 12 – 17).

Kysymyssarjan muoto ja oletukset ovat vaativia, edellytetäänhan vastaajalta asettumista tilanteeseen joka saattaa tulevaisuudessa olla edessä ja toimintavaihtoehtojen miettimistä tässä kuvitteellisessa tilanteessa. Toisaalta osa vastaajista on jo työttömiä tai heidän työkykynsä on olennaisesti heikentynyt. Näistä seikoista johtuen on vastausten tulkinnassa oltava varovainen.

Vastauksiin vaikuttanee myös se, että vanhemmat työntekijät kokevat työmarkkina-asemansa ylipäänsä varsin huonoksi kun sitä mitataan kysymällä millaiset mahdollisuudet heillä on uuden työpaikan hankkimiseen. Mitä vanhemmasta työntekijästä on kysymys sitä huonompaa hän näkee uuden työpaikan saantimahdollisuutensa: 55 – 64-vuotiaista naisista 80 % ja miehistä 66 % näkee mahdollisuutensa huonoina (Lehto 1988, 59).

Lomakkeella mainituista viidestä vaihtoehdosta yksi on selkeä kokonaiselle varhaiseläkkeelle siirtymisvaihtoehto (vaihtoehto C), joka voi tarkoittaa yksilöllistä varhaiseläkettä, perinteistä työkyvyttömyyseläkettä tai työttömyyseläkettä. Eläkelajeja ei kuitenkaan lueteltu kysymyksen yhteydessä.

Kolme vaihtoehdoista liittyy työn jatkamiseen. Vaihtoehdossa A kuvataan aktiivista työnhakijaa, joka pyrkii itse hakemaan työtä vapailta työmarkkinoilta ja vaihtoehdossa B työttömäksi työnhakijaksi ilmottautumista ja työn hakemista työnvälityksen kautta. Vaihtoehdossa D kuvataan tilannetta, jossa vaihdetaan työtä kevyempään tai muuten sopivampaan, mutta samalla palkka työtä vaihdettaessa alenisi. Tuleva eläke määrittäisi kuitenkin edellisen työn korkeamman palkan mukaan. Tämä vaihtoehto otettiin mukaan kuvamaan Eläkekomitea 1990:n ehdottamaa takuueläkettä.

Viimeinen vaihtoehto (E) on työn tekemisen ja eläkkeelläolon yhdistäminen eli osa-aikaeläkkeelle siirtyminen.

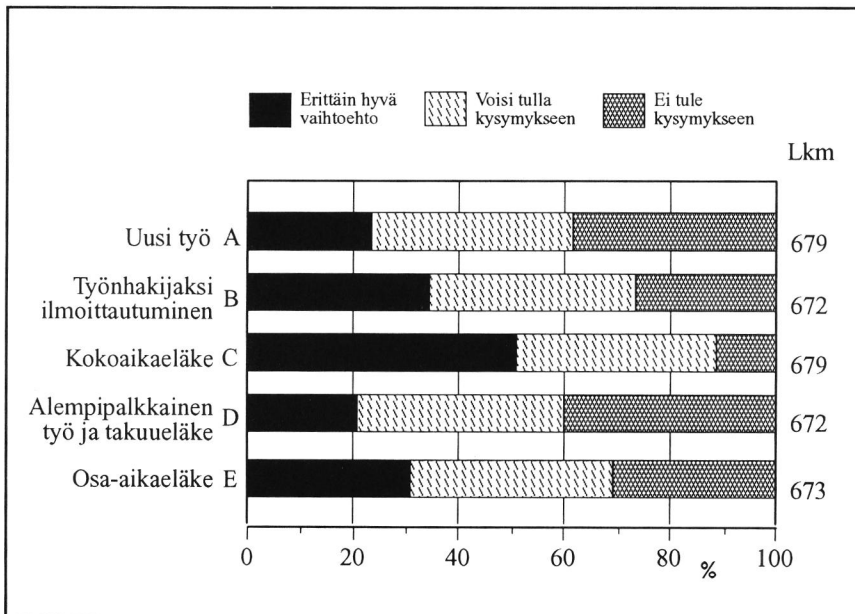
5.1 Mitä tekisi jos joutuisi työttömäksi?

Aktiivinen työn hakeminen vapailta työmarkkinoilta on joka neljännen vastaajan mielestä työttömyystilanteessa erittäin hyvä vaihtoehto. Selkeästi enemmän on kuitenkin niitä vastaajia, joille tämä vaihtoehto ei tulisi kysymykseen.

Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen on joka kolmannen vastaajan mielestä erittäin hyvä vaihtoehto, mutta toisaalta niinkin paljon kuin 27 % vastaajista on sitä mieltä, ettei työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen työttömyystilanteessa tulisi kysymykseen heidän kohdallaan.

Kokoaikaiselle eläkkeelle siirtymistä pitää joka toinen vastaaja erittäin hyvänä vaihtoehtona. Myös toinen eläkevaihtoehto eli osa-aikaeläkkeelle siirtyminen saa runsaasti kannatusta. 31 % vastaajista pitää tätä vaihtoehtoa erittäin hyvänä.

Kuva 10. Työttömyystilanteen vaihtoehdot, prosentteina vastanneista

Eläkevaihtoehtoista kokoaikainen eläke on selvästi pidetympi vaihtoehto, vain joka kymmenes vastaaja on sitä mieltä ettei se tule kysymykseen työttömyystilanteessa. Osa-aikaeläkettä pitää erittäin hyvänä 31 % vastaajista, mutta yhtä moni pitää sitä mahdottomana vaihtoehtona.

Arviot vaihtelevat vastaajan nykyisen työtilanteen ja työkyvyn mukaan. Jos vastaajan työ on kevyttä ja työkyky vielä tallella, on halu jatkaa jonkinlaisessa työssä selvästi suurempi kuin jos työkyky on jo selvästi huonontunut tai työ on raskasta.

Eri ikäryhmissä on vaihtoehtojen kannattamisessa joitakin eroja. Nuoremmat vastaajat kannattavat vanhempia enemmän työnteon jatkamista jossain muodossa. Vanhimpaan ikäryhmään kuuluvat totesivatkin useasti, että *”tuskin tämän ikäistä kukaan ottaisi enää töihin jos työttömäksi joutuu”*.

Vastaajien arvioissa parhaasta mahdollisesta vaihtoehdosta työttömyystilanteessa nousevat eläkevaihtoehdot selvästi ylitse muiden. Lähes puolet vastaajista pitää kokoaikaista varhaiseläkettä parhaana mahdollisena vaihtoehtona työttömyystilanteessa.

Osa-aikaeläkkeelle siirtymistä pitää 29 % kaikista vastanneista parhaana vaihtoehtona, eli jonkinlainen eläkevaihtoehto on kolmelle vas-

Taulukko 9. Paras vaihtoehto työttömyystilanteessa, prosentteina vastanneista

Paras vaihtoehto	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
A. Uusi työ	14	11	12
B. Työnhakijaksi ilmoittautuminen	6	9	7
C. Kokoaikainen eläke	51	44	48
D. Alempipalkkainen työ ja takuueläke	2	4	3
E. Osa-aikaeläke	28	31	29
Kaikki	100	100	100
Lukumäärä	361	306	667
Tieto puuttuu	10	16	26

taajalle neljästä paras työttömyystilanteessa. Vain runsas viidennes vastaajista pitää työssä pysymistä eläkettä parempana vaihtoehtona.

Kokoaikaista eläkkeelle siirtymistä pitävät teollisuudessa työskentelevät parhaana vaihtoehtona hieman keskimääräistä useammin ja osa-aikaeläkettä taas myyntityössä työskentelevät. Tämä kuvaa vastaajien realistisia käsityksiä siitä, millaiset mahdollisuudet alalla on osa-aikaiseen työskentelyyn.

Sukupuolten välillä ei ole olennaisia eroja arvioissa parhaasta vaihtoehdosta. Miehet kuitenkin kannattavat hieman naisia enemmän kokoaikaista varhaiseläkkeelle siirtymistä.

61 vuotta täyttäneistä vastaajista 70 % pitää kokoaikaeläkettä ja 17 % osa-aikaeläkettä parhaana vaihtoehtona työttömyystilanteessa. Myös 51-vuotiaista vastaajista 72 % kannattaa jotain eläkevaihtoehtoa, mutta heistä kuitenkin noin puolet kannattaa osa-aikaeläkettä ja puolet kokoaikaista eläkettä.

Osa-aikaeläkkeelle siirtymisen mahdollisuus saa siis melkoisesti kannatusta ja monet perustelevat sitä pehmeänä laskuna eläkkeelle. Työn aiheuttama rasitus vähenisi vaikka olisi vielä mukana työelämässä ja toisaalta eläkkeellä oloon voisi totutella: *“Olisi edelleen työelämässä mukana, ei niin rankkaa kuin kokopäivätyö. Saisi esimakua eläkkeellä olostä”*.

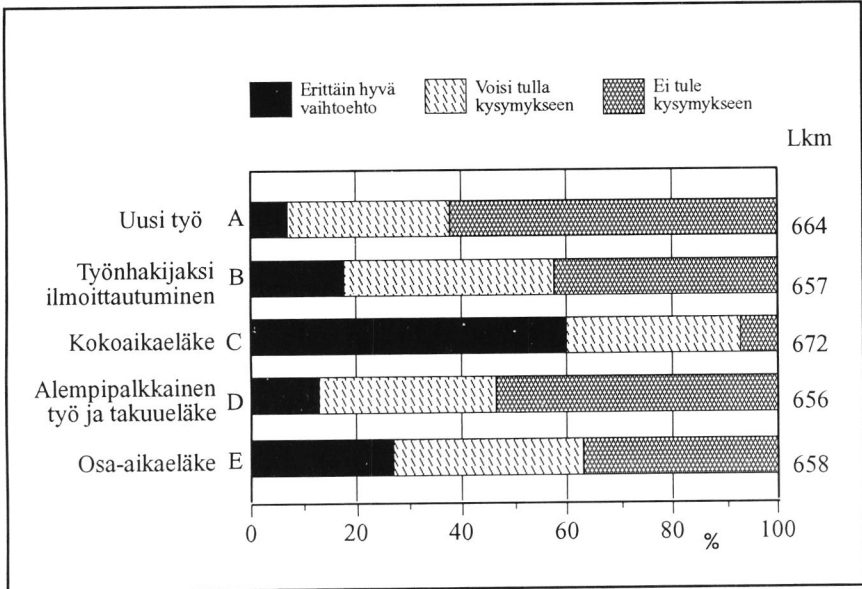
Vaikka eläkevaihtoehdot ovatkin kovin suosittuja työttömyystilanteessa, vastauksista heijastuu se, että erilaisia toimintavaihtoehtoja on hyvä olla olemassa. Erityisesti kun vastaajat arvioivat vaihtoehtoja erikseen, saavat myös muut vaihtoehdot kuin eläkkeelle siirtyminen jonkin verran kannatusta.

5.2 Mitä tekisi jos työkyky heikkenisi?

Vastaajia pyydettiin arvioimaan samoja toimintavaihtoehtoja tilanteessa, jossa työkyky heikkenisi niin ettei pystyisi jatkamaan nykyisessä työssään. Tällaisessa tilanteessa uuden työn hakeminen vapailta työmarkkinoilta ei tunnu vastaajista hyvältä vaihtoehdolta. Kaksi kolmesta vastaajasta katsoo ettei se tule kysymykseen.

Työttömäksi työnhakijaksi ilmottautuminen tai muuhun, alemmpipalkkaiseen työhön siirtyminen saa hieman enemmän kannatusta. Erittäin hyvänä vaihtoehtona näitä kuitenkin pitää pieni osa vastaajista.

Kuva 11. Vaihtoehdot työkyvyn heikentyessä, prosentteina vastan-
neista

Eläkevaihtoehdot kiinnostavat vastaajia vielä enemmän työkyvyn heikentessä kuin työttömyystilanteessa. Kokoaikaisen varhaiseläkkeen kannatus on suuri: 60 % vastaajista pitää sitä erittäin hyvänä vaihtoehtona ja vain 7 % vastaa ettei se tule kysymykseen.

Myös näissä arvioissa on jonkin verran iän mukaista vaihtelua: nuorimmat vastaajat (51-vuotiaat) ovat valmiimpia harkitsemaan jotain työhön liittyvää vaihtoehtoa kuin vanhemmat vastaajat (56- ja 61-vuotiaat). Erot eivät tosin ole kovin suuria. Ainoastaan osa-aikaisen työskentelyn yhdistämiseen osa-aikaeläkkeeseen nuorimmat vastaajat suhtautuvat selvästi myönteisemmin kuin vanhemmat vastaajat. Joka kolmas 51-vuotias pitää osa-aikaeläkettä työkyvyn heiketessä erittäin hyvänä vaihtoehtona.

Miehet suhtautuvat kokoaikaiseen eläkkeelle siirtymiseen naisia myönteisemmin: 66 % miehistä ja 53 % naisista on sitä mieltä, että yksilöllinen varhaiseläke tai muu kokoaikaiselle eläkkeelle siirtyminen on työkyvyn heiketessä erittäin hyvä vaihtoehto. Osa-aikaeläkettä miehet pitä-

vät erittäin hyvänä vaihtoehtona tässä tilanteessa lähes yhtä usein kuin naiset. Toisaalta niiden miesten osuus, jotka sanovat, ettei osa-aika-eläke tulisi missään tapauksessa kysymykseen on selvästi suurempi kuin näin vastanneiden naisten osuus.

Kun vastaajat arvioivat näistä viidestä vaihtoehdosta parasta, nousevat eläkevaihtoehdot vielä selvemmin esille.

Yhdeksän kymmenestä vastanneesta arvioi, että työkyvyn heikentyessä jonkinmuotoinen eläke olisi heidän kohdallaan paras vaihtoehto. Heistäkin suurin osa kannattaa kokoaikaiseksi eläkeläiseksi siirtymistä. Työkyvyn heiketessä vain todella harva näkee parhaana ratkaisuna jatkaa täysipainoisesti työelämässä. Osa-aikaeläkkeen suosio on kuitenkin kohtalaisen suurta: 30 % pitää sitä parhaana vaihtoehtona työkyvyn heiketessä.

Miesten ja naisten välillä ei yleispiirteisissään ole eroja, tosin miehet myös tässä tilanteessa kannattavat naisia useammin kokoaikaiselle varhaiseläkkeelle siirtymistä ja naisia vähemmän työn teon ja eläkkeen yhdistämistä eli osa-aikaeläkettä.

Taulukko 10. Paras vaihtoehto työkyvyn heikentyessä, prosenttia vastanneista

Paras vaihtoehto	Miehet %	Naiset %	Kaikki %
A. Uusi työ	6	4	5
B. Työnhakijaksi ilmoittautuminen	3	4	4
C. Kokoaikainen eläke	64	53	59
D. Alempipalkkainen työ ja takuueläke	3	2	2
E. Osa-aikaeläke	25	36	30
Kaikki	100	100	100
Lukumäärä	354	301	655
Tieto puuttuu	17	21	38

Vastaajat perustelevat kiinnostustaan kokoaikaiselle eläkkeelle siirtymiseen paitsi pitkään tehdyllä työllä ja huonolla terveydentilalla, monesti myös sillä, että näin vapautuisi työpaikkoja: "Saisi nuori reipas ihminen työpaikan".

Työnteon jatkamiseen suuntautuneiden vastaajien perusteluissa korostuu halu käyttää hyödyksi jäljellä oleva työkyky: "Jos terveys sallisi, yrittäisin etsiä uuden työpaikan. Mielenterveyden vuoksi on hauskeampi olla työelämässä".

Osa-aikaeläkkeen kannattajat perustelevat valintaansa samaan tapaan kuin työttömyystilanteessa: työelämässä mukana olemisella ja vapaa-ajan lisääntymisellä. Yksi vastaajista toteaa osa-aikaeläkkeen olevan parhaan ratkaisun, koska silloin voi tehdä työtä huonompikuntoisenakin eikä eläke kuitenkaan pienene, "jos vain tällaisia työpaikkoja olisi".

Mikäli vastaajien työtilanteessa tapahtuisi muutoksia joko työttömäksi joutumisen tai työkyvyn heikkenemisen takia, näyttää siltä että jonkinlainen eläkevaihtoehto kiinnostaa vastaajia selvästi enemmän kuin uuden työn hakeminen. Arvioissaan monet vastaajat, keskimäärin kolmannes kaikista, valitsevat neutraalin vaihtoehdon ("voisi tulla kysymykseen"). Tämä kertonee siitä, että konkreettisessa tilanteessa myös monet muut seikat (esim. työtilanne paikkakunnalla) vaikuttavat päätöksen tekoon kuin vain vastaajien preferenssit. Tällöin on vaikeata antaa tarkaa vastausta siihen mitä tulisi tekemään, jos työmarkkina-asema muuttuisi.

6 YHTEENVETO

Tutkimusaineistoon valittiin 51-, 56- ja 61-vuotiaita pitkään työelämässä olleita TEL-työntekijöitä. Heitä voidaan pitää ikäluokkiensa sinnikkäimpinä työssäkävijöinä, sillä kaikista näihin ikäluokkiin kuuluvista yksityisen sektorin eläketurvaa kartuttaneista jo kolmannes on eläkkeellä.

Vaikka kyselyn vastaajat ovat edelleen työssä, kolme viidestä kokee työkykynsä heikentyneen. Kysymykseen, "oletteko muutaman viime vuoden aikana vaihtanut työtehtäviä, työaikaa tai työpaikkaa työkyvyn heikkenemisen takia (esim. pois vuorotyöstä, urakkatyöstä tai muuten liian raskaasta työstä)", kuitenkin vain 7 % vastaa myöntävästi.

Määrä tuntuu varsin pieneltä. Ilmeisesti se kertoo siitä, ettei työelämässä ainakaan toistaiseksi olla valmiita kovin suureen joustavuuteen. Työssä ollaan joko täysipainoisesti tai sitten sieltä siirrytään kokonaan syrjään.

Monet vastaajista olisivatkin halukkaita siirtymään pois työelämästä. 20 % on harkinnut vakavasti eläkkeen hakemista ja lisäksi 39 %:lla eläkkeen hakeminen on käväissyt mielessä.

Miehet ovat harkinneet eläkkeen hakemista hiukan useammin kuin naiset ja vanhemmat vastaajat useammin kuin nuoremmat. Työttömyys, työn raskaus ja työkyvyn heikkeneminen lisäävät halukkuutta hakeutua eläkkeelle.

Suurin osa eläkkeen hakemista harkinneista esittää yhdeksi perusteluksi väittämän: "Olen jo mielestäni tehnyt työtä riittävän pitkään". Tämän väittämän suosio ei ole yllättävä – ilmeisesti näin on ajateltava, jotta ylipäänsä haluaisi ennen aikaisesti siirtyä eläkkeelle. Tällainen asennoituminen asettaa kuitenkin eläkeläistymisen hidastamiseen tärkeitä toimenpiteille suuret vaatimukset. Kovin pienet työelämän muutokset eivät varmasti riitä nostamaan eläkkeellesiirtymisikää, jos valtaosa ikääntyneistä työntekijöistä tuntee, että oma osuus työelämässä on jo kohtuudella tullut tehtyä.

Näkemyksistä siitä että työtä on jo tehty riittävästi kertoo toisaalta tehdyn työn arvostuksesta, mutta toisaalta se kuvastaa myös työelämässä koettuja paineita. Muita työelämästä eläkkeelle työntäviä tekijöitä, joita monet vastaajista esittävät eläkkeelle haluamisensa syiksi, ovat työn raskaus, pelko ansioiden laskemisesta, työelämän nopea muuttuminen ja vanhojen työntekijöiden arvostuksen puute. Kolmasosa vastaajista

pitää myös huonoa terveydentilaa yhtenä syynä harkita enneaikaisen eläkkeen hakemista.

Lähes kaikki eläkkeelle haluavat mainitsevat ainakin yhdeksi syyksi jonkin työelämästä eläkkeelle työntävän tekijän. Eläkeajan vetovoimaan liittyviä seikkoja – eläkkeen riittävyys tai perheen, vapaa-ajan ja puolison eläkkeelläolon merkitys – tuo sen sijaan esille vain vajaa puolet eläkkeen hakemista harkinneista. Vain kymmenisen prosenttia vastaajista pitää kaikkein tärkeimpänä enneaikaiselle eläkkeelle haluamisen syynä jotakin eläkkeen vetovoimaan liittyvää tekijää.

Taloudelliset seikat eivät nouse keskeiseen asemaan perusteltaessa eläkkeelle haluamista, sen sijaan ne näyttävät olevan varsin merkittäviä työssä jatkamisen kannustimia. Miehet nostavat kaikkein useimmin esille suuremman eläkkeen tai paremman palkan valitessaan keinoja, jotka innostaisivat eläkkeelle siirtymisen sijasta jatkamaan työssä. Sekä terveyttä edistävä kuntoutus että työn muutokset saavat heiltä vähemmän kannatusta. Myös naisilla taloudelliset tekijät ovat hyvänä kakko-sena terveyden kohentamisen jälkeen.

Runsas 40 % eläkkeelle haluavista jäisi työhön, jos saisi paremman palkan tai jos eläke siten kasvaisi. Nämä seikat houkuttelisivat työn jatkamiseen erityisesti niitä, joiden työkyky on vielä hyvä ja jotka eivät ole vielä kovin vakavasti harkinneet eläkkeelle siirtymistä. Ylipäänsä taloudelliset työssä jatkamisen houkuttimet näyttävät saavan enemmän merkitystä silloin kun eläkkeen hakeminen on vasta käväisyt mielessä. Eläkkeen hakemista vakavasti harkinneilla ilmeisesti muut realiteetit kuten työkyky, työhalu ja työmahdollisuudet ovat niin määrääviä, että taloudellisten seikkojen merkitys vähenee. Näyttääkin siltä, että taloudellisia tekijöitä arvostetaan työssä jatkamisen kannustimena enemmän silloin, kun työssä jatkettaisiin vielä muutenkin.

Taloudellisia tekijöitä pidetään siis työssä jatkamisen kannalta tärkeinä, mutta ilmeisesti vasta suurilla summilla olisi merkitystä. Kun eläkkeen hakemista harkinneilta kysyttiin, "kuinka paljon tulevan eläkkeenne pitäisi nousta, jotta jatkaisitte työssä ainakin vuoden", useimmat eivät osanneet sanoa mitään summaa tai esittivät varsin suuria markkamääriä. Vuoden pidennys työelämässä vaatisi vastaajien mielestä nelinumeroisen korotuksen tulevaan kuukausieläkkeeseen. Eläkekomitea 1990:n esittämän karttuman korottamisen vaikutus eläkkeen suuruuteen jää näistä luvuista kovin kauas.

Vajaa 40 % eläkkeelle haluavista jatkaisi työssä, jos työtä jollakin tavoin muutettaisiin sopivammaksi: työolosuhteita parannettaisiin, työtehtäviä kevennettäisiin, työaikaa lyhennettäisiin tai vaikutusmahdollisuuksia työssä lisättäisiin. Kolmannes eläkehaluisista jäisi työhön, jos saisi

terveyttä edistävää kuntoutusta. Ilmeisesti näihin seikkoihin, työhön ja terveyteen vaikuttamalla olisi realistisimmat mahdollisuudet saada nykyinen 58 vuoden eläkkeellesiirtymisikä nousemaan.

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan viittä erilaista toimintavaihtoehtoa siinä tapauksessa, että he joutuisivat työttömiksi tai heidän työkykynsä heikkenisi. Suhtautuminen näihin toimintavaihtoehtoihin tukee vahvasti käsitystä ikääntyneiden työntekijöiden halusta siirtyä eläkkeelle. Kaikkein suosituin vaihtoehto on kokoaikainen eläkkeelle siirtyminen ja toiselle sijalle nousee osa-aikaeläke. Työn jatkamiseen liittyvät vaihtoehdot saavat selvästi vähemmän kannatusta.

Yksi esitetyistä vaihtoehdoista liittyy Eläkekomitea 1990:n ehdottamaan takuueläkkeeseen: "Siirtyminen muuhun työhön, jossa ansaitsee nykyistä vähemmän. Tuleva eläke laskettaisiin kuitenkin nykyisten korkeampien ansioiden perusteella. Eläke olisi noin 60 % nykyisestä palkasta." Ajatuksena on että eläkkeen pienenemisen pelko ei estäisi työkyvyn heiketessä siirtymistä kevyempään, joskin samalla pienempipalkkaiseen työhön.

Tämä vaihtoehto ei kuitenkaan saa suurta suosiota. Kun vastaajat valitsevat mielestään parhaan vaihtoehdon, saa sopivampaan, mutta alempipalkkaiseen työhön siirtyminen kaikkein vähiten kannatusta sekä työttömyystilanteessa että työkyvyn heikentyessä. Vain pari prosenttia vastaajista pitää sitä parhaana.

Osittain tämän vaihtoehdon vähäinen suosio saattaa liittyä sanamuotoon, jolla se lomakkeella esitettiin. Tekstissä korostuu palkan pieneneminen, ei työn sopivuus. Työ, jossa ansaitsisi nykyistä vähemmän ei takuueläkkeineenkään tunnu houkuttelevalta. Tämä vaihtoehto saa huomattavasti vähemmän kannatusta kuin suoraan eläkkeelle siirtyminen ja myös vähemmän kuin esimerkiksi uuden työn etsiminen vapailta työmarkkinoilta. Eli mieluummin kokonaan eläkkeelle tai jos työntekoa pitää jatkaa, niin ainakin sitten kelvollisella palkalla.

Jos lomakkeella esitettyjä vaihtoehtoja punnitsee huolellisesti, ei ole yllättävää, että myös osa-aikaeläke nähdään sopivampaan, mutta alempipalkkaiseen työhön siirtymistä parempana. Molemmissa vaihtoehdoissa työ kevenisi, tulot pienenisivät ja eläke säilyisi nykyisen tasoisena, mutta osa-aikaeläkkeelle siirryttäessä lisäksi vapaa-aika kasvaisi.

Juuri kukaan ei pidä sopivampaan, mutta alempipalkkaiseen työhön siirtymistä kaikkein parhaana mahdollisuutena. Arvioidessaan yksittäin kutakin esitettyä toimintavaihtoehtoa monet näkevät kuitenkin tässäkin mallissa hyviä puolia. 21 % vastaajista pitää alempipalkkaista työtä ja siihen liittyvää takuueläkettä erittäin hyvänä vaihtoehtona mikäli joutuisi

työttömäksi. Työkyvyn heikentyessä kyseisen vaihtoehdon näkee erittäin hyvänä 12 % vastaajista.

Vaikka suunnitellun takuueläkkeen tarkoituksena on kannustaa työn jatkamiseen juuri työkyvyn heiketessä, yli puolet vastaajista on sitä mieltä, että alemmpipalkkaiseen työhön siirtyminen eläketakuineenkaan ei tulisi kysymykseen, jos työkyky heikkenisi. Osittain taustalla saattaa olla työmarkkinatilanteen sanelema realismi. Kyselyajankohtana työttömien määrä kipusi ennätyslukemiin ja monien vastaajien oli varmasti vaikea kuvitella tilannetta, jossa vanhoille ja jo parhaan työkykynsä menettäneille työntekijöille räätälöitäisiin sopivaa työtä.

Nuoremmat vastaajat näkevät työn jatkamiseen tähtäävät vaihtoehdot positiivisempina kuin vanhemmat vastaajat. 51-vuotiaista pitää sopivampaan, mutta alemmpipalkkaiseen työhön siirtymistä erittäin hyvänä vaihtoehtona työttömyystilanteessa 26 % ja työkyvyn heiketessä 16 %. Eläkekomitea 1990:n ehdotuksessa olevan 55 vuoden ikärajan jälkeen tämän takuueläkkeeseen liittyvän vaihtoehdon suosio on kuitenkin selvästi alempi.

Tämäntyyppisen kyselyn vastauksia tulkittaessa on kuitenkin tärkeitä muistaa, että on eri asia pohtia turvallisesti kynän ja paperin äärellä "mitä tekisin jos...", kuin joutua todellisten ratkaisujen eteen. Vaihtoehdoilla on helppo leikitellä niin kauan kuin ne ovat kuvitteellisia – todellisessa tilanteessa monet itsestä riippumattomat realiteetit saattavat vaikeuttaa ratkaisuun. Eikä paraskaan mielikuvitus ehkä riitä asettumaan tilanteeseen, jossa työkyä ja työllisyyttä pitäisi tarkastella kovin paljon nykytilanteesta poikkeavasti.

KIRJALLISUUS

Eläkekomitea 1990:n mietintö. Komiteanmietintö 1991:41. Helsinki 1991.

Gould Raija, Takala Mervi, Lundqvist Bo: Työ vai eläke. Yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olevien ja työssäkäyvien vertailu. Varhaiseläketutkimuksen tuloksia. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1991:1. Jyväskylä 1991.

Huhtanen Pekka, Piispa Minna: Eläke ajatuksissa. Työssä olevien työ- ja eläkeajatukset. Haastattelututkimus syksyllä 1990. Ikääntyvä arvoonsa – työterveyden, työkyvyn ja hyvinvoinnin edistämishojelman julkaisuja 2. Työterveyslaitos ja Työsuojelurahasto. Helsinki 1991.

Lehto, Anna-Maija: Naisten ja miesten työolot. Tilastokeskus, Tutkimuksia 138, Helsinki 1988.

Lindström Kari, Lehto Anna-Maija, Kandolin Irja: Ikä ja työ. Eri ikäisten palkansaajien työolot ja työasenteet. Tilastokeskus, Tutkimuksia 154, Helsinki 1989.

Vastatkaa kaikkiin kysymyksiin ym-
pyröimällä Teille parhaiten sopiva
vaihtoehto.

(1) Oletteko nykyään:

1. työssä kokoaikaisesti
2. työssä osa-aikaisesti
3. pitkäaikaisella sairauslomalla
4. eläkkeellä
5. työtön tai palkattomalla pakkolomalla
6. poissa työstä muun syyn takia

(2) Mikä on nykyinen ammattinne tai ammatti, jossa toimitte viimeksi?

(Mainitkaa ammattinimikkeenne mahdollisimman tarkasti)

(3) Onko nykyinen tai viimeksi tekemänne työ:

1. säännöllistä päivätyötä
2. säännöllistä ilta-, yö- tai aamutyötä
3. kaksivuorotyötä
4. kolmivuorotyötä
5. jokin muu työaika

(4) Entä onko työnne:

1. raskasta
2. keskiraskasta
3. kevyttä

(5) Onko Teillä jokin sairaus tai kipuja tai särkyjä, jotka haittaavat Teitä työssänne?

1. kyllä, työkykyni on selvästi alentunut
2. kyllä, työkykyni on hiukan alentunut
3. ei, työkykyni on edelleen hyvä

(6) Oletteko muutaman viime vuoden aikana vaihtanut työtehtäviä, työaikaa tai työpaikkaa työkyvyn heikkenemisen takia (esim. pois vuorotyöstä, urakkatyöstä tai muuten liian raskaasta työstä)?

1. kyllä
2. ei

(7) Oletteko harkinnut työkyvyttömyyseläkkeen, yksilöllisen varhaiseläkkeen tai jonkin muun eläkkeen hakemista?

1. olen hakenut eläkettä
2. olen harkinnut vakavasti eläkkeen hakemista
3. eläkkeen hakeminen on käväissyt mielessäni
4. en ole harkinnut eläkkeen hakemista

(8) Kun ajattelette eläkkeelle siirtymistä, kuinka tärkeänä pidätte tulevan eläkkeenne määrää?

1. eläkkeen määrä vaikuttaa erittäin paljon päätöksentekooni
2. se vaikuttaa jonkin verran
3. muut seikat ovat tärkeämpiä
4. en osaa sanoa

(9) Tiedätkö kuinka suuri eläkkeenne tulee olemaan?

1. alle 5000 mk/kk
2. 5000 - 5999 mk/kk
3. 6000 - 6999 mk/kk
4. 7000 - 7999 mk/kk
5. 8000 - 8999 mk/kk
6. 9000 - 9999 mk/kk
7. 10000 - 10999 mk/kk
8. 11000 - 11999 mk/kk
9. 12000 mk/kk tai enemmän
10. en osaa sanoa

(10) Jos olette harkinnut ennenaikais- ta eläkkeelle siirtymistä, olisitteko kuitenkin valmis jatkamaan työntekoa, jos tuleva eläkkeenne siten olisi suurempi?

1. kyllä
2. ei
3. en osaa sanoa

(11) Kuinka paljon tulevan eläkkeenne pitäisi nousta, jotta jatkaisitte työssä ainakin vuoden?

1. eläkkeeni pitäisi nousta _____ mk/kk
2. en osaa sanoa
3. en jatkaisi työssä, vaikka eläkkeeni suurensi

(12) Jos joutuisitte työttömäksi (tai olette työtön), mitä arvelisitte tekevänne? Arvioikaa tältä kannalta jokaista seuraavaa vaihtoehtoa.

(Ympyröikää jokaisen vaihtoehdon kohdalla 1, 2 tai 3)

Vaihtoehto A:

Uuden työn etsiminen vapailta työmarkkinoilta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto B:

Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto C:

Ennenaikaiselle eläkkeelle hakeminen. Mikäli eläke myönnettäisiin, eläketulot olisivat noin 60% palkasta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto D:

Siirtyminen muuhun työhön, jossa ansaitsee nykyistä vähemmän. Tuleva eläke laskettaisiin kuitenkin nykyisten korkeampien ansioiden perusteella. Eläke olisi noin 60% nykyisestä palkasta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto E:

Osa-aikaiseen työhön siirtyminen yhdistettynä osa-aikaeläkkeeseen. Ansio- ja eläketulot olisivat noin 80% nykyisestä palkasta ja tuleva vanhuuseläke noin 60% nykyisestä palkasta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

(13) Mikä edellä kuvatuista viidestä vaihtoehdosta (A, B, C, D, E) olisi Teille työttömyystilanteessa kaikkein paras?

vaihtoehto ____

(14) Miksi juuri tämä vaihtoehto tuntuisi Teistä parhaalta?

(15) Entä jos ette voisi jatkaa nykyisessä työssänne työkykynne heikkenemisen takia, mitä silloin arvelisitte tekevänne? Arvioikaa nyt jokaista seuraavaa vaihtoehtoa työkyvyn heikkenemisen kannalta.

(Ympyröikää jokaisen vaihtoehdon kohdalla 1, 2 tai 3)

Vaihtoehto A:

Uuden työn etsiminen vapailta työmarkkinoilta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto B:

Ansiotyön lopettaminen ja työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuminen.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto C:

Ansiotyön lopettaminen ja ennenaikaiselle eläkkeelle hakeminen. Mikäli eläke myönnettäisiin, eläketulot olisivat noin 60% palkasta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto D:

Siirtyminen muuhun työhön, jossa ansaitsee nykyistä vähemmän. Tuleva eläke laskettaisiin kuitenkin nykyisten korkeampien ansioiden perusteella. Eläke olisi noin 60% nykyisestä palkasta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

Vaihtoehto E:

Osa-aikaiseen työhön siirtyminen yhdistettynä osa-aikaeläkkeeseen. Ansio- ja eläketulot olisivat noin 80% nykyisestä palkasta ja tuleva vanhuuseläke noin 60% nykyisestä palkasta.

1. erittäin hyvä vaihtoehto
2. voisi tulla kysymykseen
3. ei tule kysymykseen

(16) Mikä edellä kuvatuista viidestä vaihtoehdosta (A, B, C, D, E) olisi Teille kaikkein paras, jos työkykynne heikkenisi?

vaihtoehto ____

(17) Miksi juuri tämä vaihtoehto tuntuisi Teistä parhaalta?

Jos olette harkinnut ennenaikaista eläkkeelle siirtymistä, vastatkaa vielä tämän sivun kysymyksiin.

(18) Mitkä syyt vaikuttavat siihen, että haluatte ennenaikaiselle eläkkeelle?

(Ympyröikää seuraavista kohdista tärkeimmät)

1. minulla ei ole taloudellista pakkoa työssäkäynnin jatkamiseen
2. työni on ruumiillisesti raskasta
3. työni on henkisesti raskasta
4. ihmissuhteet työpaikallani ovat hankalia
5. työelämä muuttuu liian nopeasti
6. pelkään ansioitteni laskevan ja tulevan eläkkeeni siten muodostuvan pienemmäksi
7. olen työttömänä tai pelkään joutuvani työttömäksi
8. olen jo mielestäni tehnyt työtä riittävästi pitkään
9. tuleva eläkkeeni riittäisi toimeentuloon
10. vanhoja työntekijöitä ei arvosteta
11. terveydentilani on huono
12. työ ei enää huvita
13. puolisoni on jo eläkkeellä tai jää pian
14. haluan saada enemmän aikaa perheelle tai harrastuksille
15. muu syy, mikä?

(19) Mikä edellä luetelluista seikoista on Teidän kohdallanne kaikkein tärkein?

numero: ____

(20) Entä mitkä seikat saisivat Teidät jatkamaan työssä ja siirtämään eläkkeelle lähtemistä tuonemmaksi?

(Ympyröikää seuraavista kohdista tärkeimmät)

1. jos saisin terveyttä edistävää kuntoutusta
2. jos saisin paremman palkan
3. jos ulkoisia työolosuhteitani (esim. pölyisyys, likaisuus, meluisuus) parannettaisiin
4. jos työtehtäviäni kevennettäisiin tai muulla tavalla muutettaisiin
5. jos työaikaani lyhennettäisiin tai järjestettäisiin muulla tavalla sopivammaksi
6. jos vaikutusmahdollisuuteni työssä lisääntyisivät
7. jos saisin lisäkoulutusta nykyisessä työssäni
8. jos saisin koulutusta uuteen ammattiin
9. jos voisin vaihtaa kokonaan toiseen työpaikkaan
10. jos työssä jatkamalla voisin ansaita suuremman eläkkeen
11. jonkin muun järjestelyn avulla, millaisen?

(21) Mikä edellä luetelluista seikoista on Teidän kohdallanne kaikkein tärkein?

numero: ____

KIITOS VASTAUKSISTA!

 ELÄKETURVAKESKUS
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN